

ბიოგრაფიული შუბლაქე

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი
ვაჭრობაში

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა
თბილისი 1987

ნაშრომში განხილულია მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის არსი, ვაჭრობის თეორიის და მასთან დაკავშირებული კატეგორიების ზოგიერთი საკითხი, ნაჩვენებია მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ძირითადი მიმართულებანი.

განკუთვნილია უმაღლესი სასწავლებლების მასწავლებლების, დარგის მეცნიერ მუშაკებისა და სპეციალისტებისათვის.

რედაქტორი პროფ. მ. ლაღანიძე
რეცენზენტები: დოც. ა. ლომიძე
ეკონ. მეცნ. კანდ. გ. მაღაშხია

© თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1987

III 3503000000
M608(06)87

ეუძღვნი ჩემი მასწავლებლის,
საქართველოს სსრ მეცნიერების
დამსახურებული მოღვაწის, ეკო-
ნომიკურ მეცნიერებათა დოქტორის,
პროფესორ ა. პ. გოკიელის
(1903—1985) ხსოვნას

შ ე ს ა ვ ა ლ ი

ჩვენი ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დაჩქარების კურსის ორიენტირია საზოგადოებრივ და პირად მოთხოვნილებათა სრული დაკმაყოფილება. დაჩქარება მოითხოვს, უპირველეს ყოვლისა, ღრმა ძვრებს ეკონომიკაში — საზოგადოებრივი საქმიანობის გადამწყვეტ სფეროში. ამასთან გარდაქმნის არსი ის არის, რომ ყურადღების ცენტრი გადატანილ იქნეს რაოდენობრივი მაჩვენებლებიდან ხარისხსა და ეფექტიანობაზე. სკკб XXVI ყრილობის მიერ დასახულ გრანდიოზული ამოცანების წარმატებით გადაწყვეტა შეიძლება მხოლოდ სახალხო მეურნეობის ყველა დარგში მეცნიერებისა და ტექნიკის თანამედროვე მიღწევათა ფართო დანერგვის საფუძველზე.

სკკб პროგრამის ახალ რედაქციაში აღნიშნულია: „პარტია ყოველნაირად შეუწყობს ხელს ქვეყნის მეცნიერულ-ტექნიკური პოტენციალის შემდგომ ზრდასა და ეფექტიან გამოყენებას, იმ მეცნიერული კვლევის განვითარებას, რომელიც ეკონომიკის ინტენსიფიკაციის თვალსაჩინო, რევოლუციური ძვრების ახალ შესაძლებლობებს გვისახავს. ყველგან უნდა დავნერგოთ მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლესი მიღწევები წარმოებაში, მართვაში, მომსახურებისა და ყოფა-ცხოვრების სფეროში. მეცნიერება მთლიანად უშუალო საწარმოო ძალა გახდება“¹.

პარტია ამ ეტაპზე ეკონომიკური პოლიტიკის საკვანძო საკითხად მიიჩნევს მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარებას.

¹ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XXVII ყრილობის მასალები, „საბჭოთა საქართველო“, 1986, გვ. 220.

ამასთან პრინციპული მნიშვნელობა აქვს სკკპ ცენტრალური კომიტეტის აპრილის (1985 წ.) პლენუმზე ჩამოყალიბებულ დებულებას მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ორი — ევოლუციური და რევოლუციური ფორმის შესახებ.

სახალხო მეურნეობის ბევრ დარგში, კერძოდ ვაჭრობაში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი მიმდინარეობს მდორედ, უკეთეს შემთხვევაში — ევოლუციურად, ე. ი. ხორციელდება მოქმედი სამეურნეო მექანიზმის, სავაჭრო-ტექნოლოგიური პროცესების, ტექნიკის სრულყოფა მაშინ, როდესაც საჭიროა პრინციპულად ახალ სისტემებზე და უკანასკნელი თაობის ტექნიკაზე გადასვლა.

საზოგადოების განვითარების თანამედროვე ეტაპზე ნებისმიერ სახელმწიფოს მეცნიერულ-ტექნიკურ სახეს განსაზღვრავს ელექტროტექნიკა, რობოტოტექნიკა, ბიოტექნოლოგია, ინფორმატიკა. უმაღლეს მეცნიერულ-ტექნიკურ მიღწევათა მაჩვენებლად კი აღიარებულია ელექტრონულ-გამოსათვლელი ტექნიკა.

მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესს ღრმა თვისებრივი ცვლილებები შეაქვს კვლავწარმოების მთელს სტრუქტურასა და მის დინამიკაში. ამავე დროს იგი თვით არის მეცნიერული შემეცნების საგანი და შეისწავლება სხვადასხვა მეცნიერების, უპირველეს ყოვლისა, ეკონომიკური მეცნიერების მიერ. ვ. ი. ლენინი ჯერ კიდევ ამ საუკუნის დასაწყისში წერდა, „რომ ეკონომისტი მუდამ წინ უნდა იხედებოდეს — ტექნიკის პროგრესისაკენ, წინააღმდეგ შემთხვევაში ის მყისვე ჩამორჩენილი აღმოჩნდება, ვინაიდან ვინაც არ სურს წინ იქცეოდეს, ის ზურგს აქცევს ისტორიას: საშუალო მდგომარეობა აქ არ არის და არც შეიძლება იყოს“¹.

ჩვენ შევეცდებით დავახასიათოთ მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ძირითადი საკითხები ვაჭრობაში.

პ ი რ ვ ე ლ ი თ ა ვ ი

ვაჭრობაში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის

არსის თაობაზე

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი თანამედროვე ეტაპზე წარმოადგენს ერთიანი სახალხო-სამეურნეო კომპლექსის, მისი ცალკეული დარგების განვითარების, მათი სოციალური და ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების მთავარ პირობას.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დანიშნულება ვაჭრობაში განსაზღვრულია იმ ამოცანებით, რომლებიც დასახულია საბჭოთა ხალხის კეთილდღეობის შემდგომი აღმავლობის უზრუნველყოფის საქმეში.

დღეს ვაჭრობას არ შეუძლია წარმატებით განვითარება, თუ ფართოდ არ გამოიყენებს მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევებს. კერძოდ. ფრიად აქტუალურია ვაჭრობის ეკონომიკის, ორგანიზაციის, მართვის და სხვა ბევრი პრობლემის მეცნიერული დამუშავება. კვალიფიციურ გადაწყვეტას მოითხოვს აგრეთვე დარგში ტექნოლოგიური პროცესების ახლებურად სრულყოფის, საცალო და საბითუმო ვაჭრობის საწარმოების ტექნიკური აღჭურვის მკვეთრად გაუმჯობესების საკითხი.

მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესს, როგორც ცნობილია, ახასიათებს ორი ძირითადი მხარე: ერთია მეცნიერული პროგრესი, რომელიც განპირობებულია მეცნიერების განვითარებით, მეორე, ტექნიკური პროგრესი, რომელიც დაკავშირებულია ტექნიკისა და ტექნოლოგიის, ე. ი. შრომის საშუალებებისა და საგნების განვითარებასთან.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის თანამედროვე ეტაპისათვის დამახასიათებელია მისი მეცნიერული და ტექნიკური მხარეების მჭიდრო ურთიერთდამოკიდებულება და ურთიერთგადაჯაჭვა¹. ამიტომ თუ ადრე მეცნიერული პროგრესი და ტექნიკური პროგრესი დამოუკიდებლად ფუნქციონირებდნენ, დღეს ისინი სავსებით შეერწყნენ ერთმანეთს. სისტემაში „მეცნიერება — ტექნიკა — წარმოება“ წამყვანი როლი აკისრია მეცნიერებას. ჯერ კიდევ კ. მარქსი არაერთხელ მიუთითებდა მეცნიერების საწარმოო ფუნქციის განვითარებაზე². ჯერჯერობით დარგი „მეცნიერება და მეცნიერული მომსახურება“ შედარებით ახალია, მაგრამ იგი მოსახლეობის დასაქმების მნიშვნელოვან სფეროდ იქცევა³.

მ. ს. გორბაჩოვმა სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიკურ მოხსენებაში, საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XXVII ყრილობაზე, აღნიშნა: „ეკონომიკისა და სამეურნეო მექანიზმის გარდაქმნისათვის მუშაობაში არასოდეს ყოფილა ესოდენ მნიშვნელოვანი მეცნიერებაზე დაყრდნობა. ცხოვრების მოთხოვნების გათვალისწინებით ახლებურად უნდა შევხედოთ ზოგიერთ თეორიულ წარმოდგენასა და კონცეფციას. ეს ეხება ისეთ დიდ პრობლემებს, როგორიც არის საწარმოო ძალებისა და წარმოებრივი ურთიერთობის თანამოქმედება, სოციალისტური საკუთრება და მისი რეალიზაციის ფორმები, სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობა, ცენტრალიზმისა და სამეურნეო ორგანიზაციების დამოუკიდებლობის შეხამება და სხვა“⁴.

¹ მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ეს ახალი ეტაპი აღიარებულია მეცნიერულ-ტექნიკურ რევოლუციად.

² К. Маркс, Ф. Энгельс, Соч., т. 25, ч. I, с. 292; из неопубликованных рукописей К. Маркса, журн. «Большевик», 1939, № 11—12, с. 63.

³ ინგლისელი მეცნიერი ჯ. ბერნალი წიგნში „მსოფლიო უოკოდ“ აღნიშნავს, რომ უმნიშვნელოვანეს მეცნიერულ-ტექნიკურ პრობლემათა გადასაწყვეტად საჭიროა ამ მუშაობაში ჩაებას მსოფლიო მოსახლეობის 20 პროცენტამდე.

⁴ მ. ს. გორბაჩოვი, სკკპ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიკური მოხსენება საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XXVII ყრილობას 1986 წლის 25 თებერვალს, თბილისი, „საბჭოთა საქართველო“, 1986, გვ. 68.

აღნიშნულიდან გამომდინარე, მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის ეპოქაში არ მიგვაჩნია მართებულად პრობლემის ცალმხრივი გაშუქება, რასაც ადგილი აქვს სპეციალურ ლიტერატურაში. ავტორთა ერთი ნაწილი განიხილავს მხოლოდ ტექნიკურ პროგრესს¹, ხოლო მეორე ნაწილი მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შინაარსს მაინც შემოფარგლავს ტექნიკისა და ტექნოლოგიის საკითხებით. მაგალითად, ამ პრობლემისადმი მიძღვნილ შრომაში ვკითხულობთ: „მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის შინაარსი ვაჭრობაში, როგორც სახალხო მეურნეობის სხვა დარგებშიც, განისაზღვრება ახალი ტექნიკის შემუშავებითა და დანერგვით, მოწყობილობის მოდერნიზაციით, მართვისა და ინფორმაციის დამუშავების ავტომატიზებული სისტემების შექმნით, ტექნოლოგიური პროცესების ავტომატიზაციითა და მექანიზაციით, შრომის ენერგოშეიარაღებისა და ელექტროშეიარაღების ზრდით, ვაჭრობის ინდუსტრიალიზაციით, პროგრესული ტექნოლოგიური პროცესების დანერგვით საქონელმოძრაობის ყველა ეტაპზე, საცალო და საბითუმო ვაჭრობის საწარმოების ოპტიმალური დაგეგმარების გადაწყვეტილებათა შემუშავებით, საქონლის გაყიდვის ფორმებისა და მეთოდების სრულყოფით და ა. შ.“². ანალოგიურად უდებიათ აღნიშნულ საკითხს სხვა ავტორებიც. მაგალითად, ი. ბერგერი სტატიაში „კურსი მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესისა“³, არაფერს ამბობს ვაჭრობის მეცნიერულ პრობლემებზე და მთელი მისი მსჯელობა მიმართულია დარგის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის სრულყოფისაკენ, ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიის დანერგვისაკენ. არის შემთხვევებიც, როდესაც ცნებაში „ტექნიკური პროგრესი“ გულისხმობენ მთლიანად მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრესს.

მართალია, ვაჭრობის დარგი ერთ-ერთ უკანასკნელ ადგილზეა

¹ А. Лихтиншайн, Курсом технического прогресса, журн. «Советская торговля», 1985, № 6, с. 8.

² А. М. Сапожников, Т. К. Диброзракова, Л. Н. Лимачева, Опыт реализации программ научно-технического прогресса в торговле. М., ЦНИИНТЭИ торговли, 1984, вып. 6. с. 2.

³ И. Бергер, Курс — научно-технический прогресс, журн. «Советская торговля», 1986, № 5, с. 31.

მეცნიერული ძალებით, მაგრამ მის წინაშე დასმული ამოცანების წარმატებით გადაწყვეტა მჭიდრო კავშირშია მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარებასა და დარგში ერთიანი მეცნიერულ-ტექნიკური პოლიტიკის განხორციელებასთან. სსრ კავშირის ვაჭრობის სამინისტროს სისტემაში ფუნქციონირებს სულ 5 სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი: ვაჭრობის ეკონომიკისა და მართვის სისტემების საკავშირო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, სახალხო მოხმარების საქონელზე მოსახლეობის მოთხოვნისა და ვაჭრობის კონიუნქტურის შესწავლის საკავშირო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, საზოგადოებრივი კვების სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, ვაჭრობასა და საზოგადოებრივ კვებაში სამეცნიერო, ტექნიკური და ეკონომიკური ინფორმაციის ცენტრალური სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, ვაჭრობისა და საზოგადოებრივი კვების უკრაინის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი (ზოგიერთ მათგანს აქვს ფილიალი მოკავშირე რესპუბლიკებში). ამას უნდა დაემატოს დარგის პროფილის უმაღლეს სასწავლებელთა (ფაკულტეტების) მეცნიერული ძალები, რომლებიც ასრულებენ სამეცნიერო-კვლევით თემებს¹. გარდა ამისა მეცნიერებასთან მჭიდრო კავშირში წარმართავს თავის საქმიანობას სსრ კავშირის ვაჭრობის სამინისტროს სრულიად საკავშირო გაერთიანება „სოიუზტორგსისტემა“ და საპროექტო ინსტიტუტები (ფილიალებით რესპუბლიკებში).

სკკб XXVII ყრილობაზე აღინიშნა: ახალ ხუთწლედში გადაჭრით უნდა გარდაეყმნათ დარგობრივი მეცნიერება და მაქსიმალურად დაეუზახლოვოთ იგი წარმოებას, განვამტყიცოთ მატერიალური და განსაკუთრებით — საცდელ-საექსპერიმენტო ბაზები, აღვჭურვოთ ისინი თანამედროვე ხელსაწყოებითა და სამეცნიერო მოწყობილობებით. დარგობრივი მეცნიერება მოვალება იტვირთოს მთელი პასუხისმგებლობა დარგის მეცნიერულ-ტექნიკური დონისა-

მაგალითად, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან შექმნილია ვაჭრობის მართვისა და დაგეგმვის პრობლემების შემსწავლელი დარგობრივი ლაბორატორია.

თვის, და სწორედ ეს უნდა იყოს მთავარი მისი საქმიანობის შეფასებაში¹.

ამრიგად, სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს ვაჭრობის დარგის მეცნიერული გამოკვლევები. ახალი ტექნიკისა და ტექნოლოგიის შექმნა და ათვისება დამოკიდებულია სამეცნიერო, საპროექტო და საკონსტრუქტორო ორგანიზაციების საქმიანობაზე. ე. ი. მეცნიერულ-ტექნიკური პრობლემები მოითხოვს კომპლექსურ გადაწყვეტას. ვაჭრობის დარგში კი ჯერჯერობით არ არის შექმნილი ოპტიმალური სისტემა ამ პროცესების კომპლექსში შესასრულებლად. მთლიანი პროცესი (ციკლი) დანაწევრებულია სხვადასხვა სამინისტროებსა და უწყებებს შორის. მაგალითად, საქონელმოძრაობის ორგანიზაციისა და ტექნოლოგიის თეორიულ და გამოყენებით გამოკვლევებს ატარებენ სსრ კავშირის ვაჭრობის სამინისტროს ინსტიტუტები, ხოლო გამოკვლევებს ახალი ტექნიკის შექმნის დარგში ასრულებს სავაჭრო მანქანების საკავშირო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი. რომელიც ეკუთვნის სსრ კავშირის მანქანათმშენებლობის სამინისტროს მსუბუქი და კვების მრეწველობისათვის; საკონსტრუქტორო სამუშაოებს — ამავე სამინისტროს შესაბამისი ბიუროები, საპროექტო სამუშაოებს — სსრ კავშირის საწმშენის სავაჭრო შენობების ინსტიტუტი და ვაჭრობის სამინისტროს საპროექტო ინსტიტუტები.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარებისათვის ვაჭრობაში, ჩვენი აზრით, მიზანშეწონილია გაერთიანდეს სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტები, საპროექტო და საკონსტრუქტორო ორგანიზაციები და მათ ბაზაზე შეიქმნას ზონალური სამეცნიერო-კვლევითი და საპროექტო-საკონსტრუქტორო ინსტიტუტები. რომლებიც ჩაატარებდნენ თეორიულ და გამოყენებით გამოკვლევებს. საპროექტო, საკონსტრუქტორო და საექსპერიმენტო სამუშაოებს. მათ დაქვემდებარებაში უნდა იყოს საცდელი ქარხნები ახალი ტექნიკის დასამზადებლად. შექმნილი ტექნიკის ექსპერიმენტული აპრობაციის შემდეგ დოკუმენტაცია უნდა გადაეცეს სავაჭრო მან-

¹ ნ. ი. რიჟკოვი, სსრ კავშირის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების 1986 — 1990 წლებისა და 2000 წლამდე პერიოდის ძირითად მიმართულებათა შესახებ, თბილისი, „საბჭოთა საქართველო“, 1986, გვ. 32.

ქანათმშენებლობის ქარხნებს სერიული წარმოებისათვის. ამ გზით შესაძლებელია ვაჭრობის დარგში სამეცნიერო-საწარმოო გაერთიანებების ჩამოყალიბება.

სავაჭრო ორგანიზაციებისა და საწარმოების საქმიანობის ეფექტიანობაზე მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის გავლენა განისაზღვრება მეცნიერულ კვლევათა და საპროექტო-საკონსტრუქტორო დამუშავებათა მთავარი მიმართულებების სწორი შერჩევით.

ვაჭრობაში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის განხორციელებას განაპირობებს თავისებური ფაქტორები:

— ვაჭრობის განვითარების პირობებისა და სპეციფიკიდან გამომდინარე მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის საკითხების გადაწყვეტისას სახალხო-სამეურნეო, უწყებათაშორისო მიდგომის ობიექტური აუცილებლობა;

— შრომის ხასიათი ვაჭრობაში, სადაც მჭიდროდ ერწყმის ერთმანეთს მწარმოებლური შრომის (წარმოების პროცესის გაგრძელება მიმოქცევის სფეროში) და ამ შრომის ელემენტები, რომლებიც უზრუნველყოფენ გაცვლის (რეალიზაციის) ფუნქციის შესრულებას;

— სავაჭრო საწარმოთა ფუნქციონირების სპეციფიკა, რომლისთვისაც დამახასიათებელია ვაჭრობის პროცესების წყვეტილობა, პერიოდულობა და არარითმულობა;

— ვაჭრობის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განვითარებისა და ტექნოლოგიური პროცესების ტექნიკური აღჭურვის დაბალი დონე.

მეორე თავი

ვაჭრობის თეორიის ზოგიერთი საკითხი

მიზანშეწონილად მიგვაჩნია შევიჩერდეთ ვაჭრობის ზოგიერთ თეორიული ხასიათის საკითხზე, რომელთა სწორად გაშუქებას გარკვეული მნიშვნელობა აქვს ამ დარგში ჯეროვნად დასაბუთებული მეცნიერულ-ტექნიკური რეკომენდაციების შემუშავებისათვის.

უპირველეს ყოვლისა საკითხი შეეხება თვით ვაჭრობის არსს, რომლის შესახებაც დღემდე არ არის მეცნიერებს შორის ერთიანი შესედეულება. ამასთან დაკავშირებით შეიძლება გამოიყოს ხუთი ჯგუფი ავტორებისა, რომლებიც დასმულ საკითხზე განსხვავებულ მოსაზრებებს გვთავაზობენ.

პირველი ჯგუფი მეცნიერებისა თვლის, რომ ვაჭრობა წარმოების პროცესის გაგრძელებაა მიმოქცევის სფეროში და იგი მონაწილეობს ეროვნული შემოსავლის, ზედმეტი პროდუქტისა და მოგების შექმნაში. ამან თავისი პრაქტიკული ასახვა პოვა სტატი-სტიკურ ანგარიშგებაში: ვაჭრობა მიაკუთვნეს სახალხო მეურნეობის წარმოების დარგებს.

მეორე ჯგუფი თვლის, რომ ვაჭრობა შევიდეს არასაწარმოო სფეროში. ე. ი. გაიგივდეს განათლებასთან, ჯანმრთელობის დაცვასთან. სოციალურ უზრუნველყოფასთან და ა. შ.

ავტორთა მესამე ჯგუფი ვაჭრობას ერთდროულად აკუთვნებს როგორც საწარმოო, ისე არასაწარმოო სფეროს, რამდენადაც იგი უზრუნველყოფს წარმოების პროცესის დასრულებას მიმოქცევის სფეროში და მომსახურებას უწევს მოსახლეობას. ამავე დროს

დნელია ვაჭრობის ბევრი მუშაკის საქმიანობის დაყოფა საწარმოო და არასაწარმოო სახეებად¹.

არის მეოთხე ჯგუფი ავტორებისა, რომლებიც გვთავაზობენ ვაჭრობის დაყოფას ორ ნაწილად, რომელთაგან საბითუმო ვაჭრობას² აკუთვნებენ საწარმოო სფეროს, ხოლო საცალო ვაჭრობას — არასაწარმოო სფეროს.

მიუხედავად იმისა, რომ ვაჭრობის ჯაგების „განაწილებითი კონცეფცია“³ გადაილახა, მეხუთე ჯგუფი მეცნიერებისა სოციალიზმის დროს განაწილებით ურთიერთობათა სრულყოფას მაინც უშუალოდ უკავშირებს ვაჭრობის განვითარებას.

ჩვენი აზრით, ვაჭრობის არსის გარკვევისათვის აუცილებელია მისი განხილვა, როგორც ეკონომიკური კატეგორიისა, კერძოდ. ვაჭრობის ფუნქციის პოზიციებიდან საზოგადოებრივი პროდუქტის კვლავწარმოებაში. კვლავწარმოების პროცესში ვაჭრობის ფუნქცია არის არა საქონლის დაფასოება, შეფუთვა და სხვა საწარმოო ოპერაციების შესრულება, არამედ საქონლის დაყვანა მომხმარებელამდე მისი სახმარი ღირებულების შენარჩუნებით და სავაჭრო მომსახურების გაწევა. ვაჭრობას, როგორც სახალხო მეურნეობის დარგს, შეიძლება დაეკისროს (კანონმდებლობის წესით ან ტრადიციულად) წარმოების ტექნოლოგიური პროცესის დასრულება (დამთავრება), მაგრამ ეს არ შეიძლება ვალიაროთ ვაჭრობის, როგორც ეკონომიკური კატეგორიის არსებით ნაწილად (ფუნქციად).

მაშასადამე, მწარმოებლური შრომის ხვედრითი წონის გაანგარიშების მეთოდის გამოყენება შეიძლება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც გვინდა ვაჭრობის სისტემის, დარგის, ორგანიზაციის (გაერთიანების) და საწარმოს ტიპის განსაზღვრა; სახელდობრ, რას მიეკუთვნება იგი, საწარმოო სფეროს, ნახევრად საწარმოო თუ არასაწარმოო სფეროს. წინააღმდეგ შემთხვევაში ამ მეთოდის მიყენებას ვაჭრობის როგორც ეკონომიკური კატეგორიის მიმართ მიყვავართ არასწორ დასკვნამდე და საბოლოოდ — ეკონომიკური

¹ В. И. Ивануцкий, Экономика торговли. Киев, «Вища школа», 1985, с. 23.

² საბითუმო ბაზები 1953 წლამდე იყო მრეწველობის დაქვემდებარებაში.

³ ვაჭრობას აღიარებდნენ სახალხო მოხმარების საგნების განაწილების ფორმად.

კატეგორიისა და დარგის გაიგივებამდე. გარდა ამისა, ჩვენს ეკონომიკაში მიმდინარეობს დარგთაშორისო ინტეგრაციის პროცესი: იქმნება სამრეწველო-სავაჭრო, სავაჭრო-საწარმოო და სხვა გაერთიანებები. უფრო მეტიც, ფუნქციონირებენ სამეცნიერო-საწარმოო გაერთიანებები.

ამრიგად, ჩვენი აზრით, ვაჭრობის არსი უნდა იქნეს განხილული საზოგადოებრივი კვლავწარმოების სისტემაში მისი ადგილით. ამ თვალსაზრისით კი ვაჭრობა წარმოადგენს კვლავწარმოების ისეთ ფაზას, როგორცაა გაცვლა, ე. ი. ვაჭრობა სოციალიზმის დროს არის სასაქონლო მიმოქცევის ფორმა, რომლის მეშვეობით ხორციელდება სახალხო მოხმარების საქონლის გეგმავომიერი მოძრაობა წარმოებიდან მოხმარებლამდე ყიდვა-გაყიდვის გზით. ვაჭრობა, როგორც ეკონომიკური კატეგორია, გამოხატავს წარმოებით ურთიერთობებს, რომლებიც ყალიბდებიან გაცვლის პროცესში; როგორც სახალხო მეურნეობის დარგი, ვაჭრობა — ეს არის ორგანიზაციებისა და საწარმოების თვისებრივად ერთგვაროვანი სისტემა, რომელიც ახორციელებს საქონლის რეალიზაციას მოსახლეობაზე. იგი უზრუნველყოფს საქონლით აგრეთვე საბაჟშვო დაწესებულებებს, სანატორიუმებს, სამკურნალო დაწესებულებებს, სხვა ორგანიზაციებსა და საწარმოებს მათი კონტინენტის კვებისა და სამეურნეო საჭიროებისათვის.

კ. მარქსმა ჯერ კიდევ 1857 წელს „ეკონომიკური ხელნაწერების“ განყოფილებაში — „წარმოება, მოხმარება, განაწილება, გაცვლა (მიმოქცევა)“ — დაასკვნა: შედეგი, რომელიც ჩვენ მივიღეთ, მდგომარეობს არა იმაში, რომ წარმოება, განაწილება, გაცვლა და მოხმარება იდენტურნი არიან, არამედ იმაში, რომ ისინი შეადგენენ მთელის ნაწილს, მაგრამ თავიანთი არსით განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. ცნობილია, რომ კ. მარქსი აკრიტიკებდა ა. სმიტს ვაჭრობის წარმოების დარგებისადმი მიკუთვნების, ვაჭრობაში შრომის ხელოსნურ შრომასთან გაიგივებისათვის. ფ. ენგელსი, ემყარებოდა რა მარქსისეულ დებულებას, წერდა: „წარმოება და გაცვლა ორი სხვადასხვა ფუნქციაა... თითოეული ეს საზოგადოებრივი ფუნქცია უმეტესწილად განსაკუთრებულ გარეგან ზემო-

ქმედებათა გავლენას განიცდის და ამიტომ მეტწილად მათ აგრეთვე საკუთარი, განსაკუთრებული კანონები აქვთ¹. კ. მარქსისა და ფ. ენგელსის დასკვნებმა პრაქტიკული ასახვა პოვეს სსრ კავშირის კონსტიტუციაში, სადაც ჩაწერილია: „სსრ კავშირის ეკონომიკა შეადგენს ერთიან სახალხო-სამეურნეო კომპლექსს, რომელიც ქვეყნის ტერიტორიაზე საზოგადოებრივი წარმოების, განაწილებისა და გაცვლის ყველა რგოლს მოიცავს“ (მუხლი 16).

ანალოგიურად უნდა იქნეს განხილული ვაჭრობისა და განაწილების ურთიერთკავშირის საკითხი. როგორც კ. მარქსი მიუთითებდა „არევ-დარევა გამოგვივა, თუ მიმოქცევის ისეთ მოვლენებს, როგორიცაა ფულის უკუმოდინება, ჩვენ მოვაქცევთ ერთ გროვაში პროდუქტის განაწილებასთან, რომელსაც მიმოქცევის ასეთი მოვლენები მხოლოდ მოსაშუალებენ“².

სპეციალურ ლიტერატურაში მაინც ვხვდებით განაწილებით ურთიერთობათა დაკავშირებას ვაჭრობის ფუნქციებთან. მონოგრაფიაში ვკითხულობთ: „განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს, რომ ვაჭრობის ფუნქციებში ხდება სოციალისტური ეკონომიკის განაწილებით ურთიერთობათა რეალიზაცია. სოციალისტურ საზოგადოებაში არსებობს განაწილების ორი ფორმა: უფასო, პროდუქტებისა და მომსახურების აუნაზღაურებელი განაწილება მოხმარების საზოგადოებრივი ფონდების მეშვეობით და განაწილება ვაჭრობის მეშვეობით ანაზღაურების საფუძველზე, ე. ი. ფასიანი. მოხმარების ფონდის დიდი ნაწილი (80%-მდე) ნაწილდება საზოგადოების წევრებს შორის ვაჭრობის მეშვეობით“³. ზოგიერთ ეკონომისტს განაწილება სოციალიზმის დროს წარმოდგენილი აქვს ორ ეტაპად: პირველი — ხელფასის გაცემა, მეორე — ხელფასის გაცემა მოხმარების საგნებზე, ამიტომ ისინი ფიქრობენ, რომ ვაჭრობა თუ განაწილების არა, გადანაწილების ფორმა მაინც არისო.

აღნიშნული საკითხის შინაარსის ღრმად გაცნობა ცხადპყოფს, რომ ვაჭრობა და განაწილება სხვადასხვა კატეგორიებია და კ. მა-

¹ ფ. ენგელსი, ანტი-დიურიზმი, თბილისი, 1952, გვ. 173.

² კ. მარქსი, კაპიტალი, ტ. II, თბილისი, 1957, გვ. 610-611.

³ Торговля в развитом социалистическом обществе. Под. общ. ред. Ф. Д. Фесенко. М., Экономика, 1977, с. 13.

რქმის გამოთქმა რომ ვიხმართ, განაწილება საზოგადოებისაგან გამომდინარე, ხოლო ვაჭრობა ინდივიდთაგან გამომდინარე მომენტებია. სოციალიზმის დროს — კომუნიზმის პირველი ფაზის მთელ პერიოდში განაწილებითი ურთიერთობის მთავარ ფორმად გვევლინება შრომის მიხედვით განაწილება (მშრომელთა შემოსავლების ძირითად წყაროდ რჩება შრომის ანაზღაურება), ხოლო შემდეგ მოსახლეობის ფულადი შემოსავალი გაიცელება საქონელზე მიმოქცევის სფეროში. მართალია, განაწილების შედეგების საბოლოო რეალიზაცია მნიშვნელოვნად დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ ასრულებს ვაჭრობა თავის ფუნქციებს, მაგრამ ეს ფუნქციები მიმოქცევის ფუნქციებია და არა განაწილებისა.

ვაჭრობის ფუნქციები გამომდინარეობენ მისი როგორც ეკონომიკური კატეგორიის არსიდან და წარმოადგენენ ამ არსის გამოვლინებას. ეკონომიკური კატეგორიების ფუნქციებში იკვლინება ის ძირითადი დანიშნულება, რომელიც დამახასიათებელია მოცემული კატეგორიისათვის და მხოლოდ მას შეუძლია შეასრულოს. უკანასკნელ პერიოდამდე საბჭოთა ვაჭრობის ფუნქციების შესახებ საკითხი ჩვენს ეკონომიკურ ლიტერატურაში არ გამხდარა სპეციალური მსჯელობის საგანი. ადგილი ჰქონდა ვაჭრობის ფუნქციების გაიგივებას მის როლთან, ამოცანებთან და საზოგადოებრივი წარმოების მიზანთან. ვაჭრობის ფუნქციებისა და როლის გამჯკვნა და მათი თანმიმდევრული გაშუქება განახორციელა პროფ. ა. ზ. გოკიელმა¹. ვაჭრობის არსის, ფუნქციებისა და როლის შესახებ საყურადღებო და ორიგინალური მოსაზრება გამოთქვა გ. ა. დისტიარმა².

დადებით მოვლენად უნდა ჩაითვალოს ის, რომ ბოლო წლებში გამოცემულ ვაჭრობის ეკონომიკის სახელმძღვანელოებში ჯერ განხილულია ვაჭრობის არსი, ხოლო შემდეგ ვაჭრობის როლი. ამავე დროს ვაჭრობის ფუნქციების საკითხზე ჯერჯერობით არ არსებობს ერთიანი შეხედულება. ავტორთა ერთი ნაწილი საბჭო-

¹ А. Гокнелл. К вопросу о функциях и роли советской торговли. Журн. «Советская торговля», 1965, № 6, с. 59.

² Г. А. Дистьяр. Советская торговля в период социализма и раннего строительства коммунизма. М., 1965, с. 33.

თა ვაჭრობის ფუნქციებად თვლის მოხმარების საგნებზე მოსახლეობის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებას და საქონლის ღირებულების რეალიზაციას (ღირებულების ფორმების ცვლა). ავტორთა მეორე ნაწილის შეხედულებით, ვაჭრობის პირველი ფუნქციაა საქონლის დაყვანა მომხმარებელამდე, მეორე — საქონლის გაცვლის მომზადება (იმავე ღირებულების ფორმების ცვლა). პირველ შენთხვევაში ვაჭრობის ფუნქციები გამოყვანილია სოციალიზმის ძირითადი ეკონომიკური კანონის მოთხოვნებიდან და საქონლის ორი თვისებიდან (სახმარი ღირებულება და ღირებულება), რაც არასწორია¹.

ძირითადი ეკონომიკური კანონი განსაზღვრავს საზოგადოებრივი წარმოების მიზანს, წარმოების წესის ყველა მხარეს. ამასთან ის არ შეიძლება იყოს ცალკეული ეკონომიკური კატეგორიის, მათ შორის ვაჭრობის სპეციფიკური დანიშნულების გამომხატველი. მიუღებელია, აგრეთვე, ვაჭრობის ფუნქციების გამოყვანა საქონლის (სასაქონლო წარმოების) კატეგორიის ორი მხრიდან. გარდა ამისა, საბჭოთა ვაჭრობის ძირითად ფუნქციად მოხმარების საგნებზე მოსახლეობის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების აღიარება მოკლებულია საფუძველს შემდეგ გარემოებათა გამო: ჯერ ერთი, ვაჭრობა აკმაყოფილებს მოსახლეობის მოთხოვნას და არა მოთხოვნილებას. გარდა ამისა, მოსახლეობის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილებაში გარკვეული ადგილი უკავია მოხმარების საზოგადოებრივ ფონდებს, კოლმეურნეობებსა და პირად დამხმარე მეურნეობებს: მეორე, როგორც ზემოთ აღინიშნა, ვაჭრობის მეშვეობით მიეყიდება სახალხო მოხმარების საქონელი არა მარტო მოსახლეობას, არამედ საწარმოებს, ორგანიზაციებს, დაწესებულებებს და კოლმეურნეობებს.

მეორე შემთხვევაში საბჭოთა ვაჭრობის ფუნქციების ჩამოყალიბებისას გადადგმულია მნიშვნელოვანი ნაბიჯი. სავსებით მართებულად სოციალისტური ვაჭრობის პირველ, უმნიშვნელოვანეს ფუნქციად აღიარებულია სახალხო მოხმარების საქონლის დაყვანა

¹ უნდა გვახსოვდეს კ. მარქსის მითითება იმის შესახებ, რომ „საქონელი სახმარი ღირებულებისა და ღირებულების ერთიანობაა“ (კაპიტალი, ტ. I, 1954, გვ. 238).

მომხმარებლამდე. რაც შეეხება სოციალიზმის დროს ღირებულების ფორმათა ცვლის დამოუკიდებელ ფუნქციად გამოყოფას, ჩვენი აზრით, ეს არ შეიძლება დამაჯერებლად მივიჩნიოთ. თუ კაპიტალიზმის პირობებში საქონლის ყიდვა-გაყიდვის აქტები (ღირებულების ფორმების ცვლა) არცთუ ისე იშვიათად სცილდება წარმოებიდან მომხმარებლამდე საქონლის რეალურ მოძრაობას და ადგილი აქვს ფიქტიურ მოთხოვნას, „საკუთრების ტიტულის“ გაცემას. საბჭოთა ვაჭრობისათვის ორგანულად უცხოა ასეთი მოვლენები. სოციალიზმის დროს, როგორც წესი, საქონლის მოძრაობა და ღირებულების რეალიზაცია გამოდის როგორც სასაქონლო მიმოქცევის აუცილებელი მომენტი, გაფართოებული კვლავწარმოების პირობა. ღირებულების ფორმების ცვლის ფუნქცია კაპიტალიზტური ვაჭრობის დამოუკიდებელი და ძირითადი ფუნქციაა¹.

მაგრამ საბჭოთა ვაჭრობის ფუნქცია არ ამოიწურება საქონლის დაყვანით მომხმარებლამდე. სოციალიზმის პირობებში წარმოიშობა ვაჭრობის არსებითად ახალი ფუნქციები, რაც განპირობებულია საბჭოთა ვაჭრობის ბუნებით. ჩვენს ქვეყანაში საქონელმოძრაობის გეგმაზომიერი ორგანიზაციით. ეს არის ვაჭრობის წარმოებაზე და მოხმარებაზე ზემოქმედების ფუნქციები, რომლებსაც დამოუკიდებელი დანიშნულება აკისრიათ. სამწუხაროდ, ავტორთა მნიშვნელოვანი ნაწილი ჯერჯერობით ზემოქმედების ფუნქციას ხელოვნურად აკავშირებს დაყვანის ფუნქციასთან. რაც გაუმაართლებელია. ამასთან ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ როგორც სახელმძღვანელოებში, ასევე ცალკეულ გამოქვეყნებულ ნაშრომებში წარმოებაზე ზემოქმედების ფუნქცია აღიარებულია მხოლოდ საბითუმო ვაჭრობის მნიშვნელოვან ფუნქციად². აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ როდესაც ლაპარაკია ვაჭრობის როგორც

¹ ვაჭრობის ეკონომიკის ზოგიერთ სახელმძღვანელოში წინა პლანზე (პირველ ფუნქციად) წამოყენებულია ღირებულების რეალიზაციის (ფორმების ცვლის) ფუნქცია. ამასთან აღნიშნული ფუნქციები დახასიათებულია ვაჭრობის, როგორც სახალხო მეურნეობის დარგის ფუნქციები. იხ. ვ. ი. ივანოვიჩის დასახელებული ვაჭრობის ეკონომიკის სახელმძღვანელო, გვ. 27—28;

Экономика торговли /Под общ. ред. А. И. Покровского, М., Экономика, 1980, с. 26.

² Организация торговли. М., Экономика, 1978, с. 141.

ეკონომიკური კატეგორიის არსზე და ფუნქციებზე, ყოველად უსაფუძვლოა არსისა და ფუნქციების „გახლეჩის“ ცდა ვაჭრობის რგოლების (საცალო და საბითუმო) მიხედვით. სხვა საქმეა თუ საკითხი ისმის საცალო ან საბითუმო სავაჭრო ორგანიზაციების და საწარმოების ფუნქციების, როლის და ამოცანების გამიჯვნის შესახებ. სავაჭრო საწარმოთა ფუნქციები და საქმიანობა დამყარებულია ვაჭრობის, როგორც ეკონომიკური კატეგორიის ფუნქციებზე, მაგრამ არ არის გამორიცხული სავაჭრო ორგანიზაციებს (საწარმოებს) დაეკისროთ ისეთი ფუნქციები, რომლებსაც არა აქვთ უშუალო დამოკიდებულება ვაჭრობის ობიექტურ საზოგადოებრივ დანიშნულებასთან (მაგალითად, საყოფაცხოვრებო საწარმოების ორგანიზაცია და სხვა).

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე საბჭოთა ვაჭრობის დანიშნულებას სწორად ასახავს ვაჭრობის ფუნქციების შემდეგი ფორმულირება: „საბჭოთა ვაჭრობის ძირითად ფუნქციას წარმოადგენს სახალხო მოხმარების საგნების გეგმიანი დაყვანა მწარმოებლებიდან მომხმარებელამდე ბაზრის მეშვეობით, მათი რეალიზაციის, ღირებულების ფორმების ცვლის შედეგად.

გარდა ამ ძირითადი ფუნქციისა, საბჭოთა ვაჭრობა ახორციელებს კიდევ შემდეგ ფუნქციებს:

ვაჭრობის გეგმიანი ზემოქმედება წარმოებაზე, რისთვისაც გამოიყენება ზემოქმედების შესაბამისი ეკონომიკური ბერკეტები და ფორმები;

ვაჭრობის გეგმიანი ზემოქმედება მოსახლეობის მოთხოვნაზე, მისი ფორმირება, რისთვისაც გამოიყენება ზემოქმედების შესაბამისი ფორმები და მეთოდები“¹.

ვაჭრობის ფუნქციების გარკვევასთან დაკავშირებით უნდა აღინიშნოს, რომ კ. მარქსი სასაქონლო მიმოქცევისა და ვაჭრობის ფუნქციების ანალიზის დროს განასხვავებდა სასაქონლო მიმოქცევის ქეშმარიტ (ნამდვილ) და დამატებით ფუნქციებს. წარმოების პროცესის გაგრძელება მიმოქცევის სფეროში (საქონლის დაფასოება, შეფუთვა და სხვა), კ. მარქსის სიტყვები რომ ვიხმაროთ, ჰეტერო-

¹ საბჭოთა ვაჭრობის ეკონომიკა, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1984, გვ. 44.

გენურია და მას შეიძლება ვუწოდოთ ვაჭრობის, როგორც სახალხო მეურნეობის დარგის დამატებითი ფუნქცია. შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების გაღრმავების კვალობაზე ვაჭრობას ჩამოსცილდება წარმოებითი ხასიათის ფუნქცია, რასაც გარკვეული მნიშვნელობა აქვს მთელი საზოგადოებრივი წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებისათვის¹.

ფუნქციების სწორად გაგება საშუალებას იძლევა ვაჭრობის როლის განსაზღვრისათვის, რაც თავის გამოხატულებას პოულობს წარმოებასა და მოხმარებას, წარმოების დარგებს, ქალაქსა და სოფელს. ქვეყნის ეკონომიკურ რაიონებს შორის კავშირის დამყარებაში. საბჭოთა ვაჭრობა გარკვეულ როლს ასრულებს შრომის მიხედვით განაწილების განხორციელების, ფულის მიმოქცევის, კრედიტისა და ფინანსების განმტკიცების საქმეში.

ვაჭრობის მიერ თავისი ფუნქციებისა და როლის შესრულება დაკავშირებულია მრავალ სამეურნეო პროცესთან: მოსახლეობის მოთხოვნის შესწავლა, განაცხადებისა და შეკვეთების დასაბუთება, საქონელმოძრაობის რაციონალიზაცია, საქონელბრუნვის დაჩქარება, მიმოქცევის ხარჯების შემცირება, მომხმარებელთა მომსახურების გაუმჯობესება, სავაჭრო ქსელის ოპტიმალური განლაგება და ა. შ. ყოველივე ეს ვაჭრობის და შესაბამისად სავაჭრო ორგანიზაციების კონკრეტულ ამოცანებს წარმოადგენს.

ბუნებრივია. ვაჭრობის ფუნქციების და როლის ხასიათი არ რჩება უცვლელი სოციალიზმისა და კომუნიზმის მშენებლობის მთელ პერიოდში. ამასთან იცვლება კონკრეტული ამოცანების შინაარსი, ისახება ახალი ამოცანებიც. მაგალითად, ვაჭრობის წარმოებაზე ზემოქმედების ფუნქცია სახალხო მოხმარების საქონლის ნაკლებობის პერიოდში შეზღუდული იყო და აქედან გამომდინარე მოსახლეობის მოთხოვნის შესწავლას არ ექცეოდა სათანადო ყურადღება. დღევანდელ პირობებში მდგომარეობა არსებითად შეიცვალა და, როგორც აღვნიშნეთ, ვაჭრობის მრეწველობაზე ზემოქმედებით პრობლემა ურთ-ერთი აქტუალური გახდა ჩვენი ქვეყნის

¹ მრეწველობაში ვაჭრობასთან შედარებით დაფასოების თვითღირებულება 13-15%-ით დაბალია.

ეკონომიკურ ცხოვრებაში. ამან განაპირობა მოსახლეობის მოთხოვნისა და ბაზრის კონიუნქტურის მეცნიერულ საფუძველზე შესწავლისათვის მუშაობის გაძლიერების აუცილებლობა. უფრო მეტიც, იქმნება მოსახლეობის მოთხოვნის შესწავლისა და მოთხოვნების ფორმირების საერთო-სახელმწიფო სისტემა.

ვაჭრობის ზემოქმედების გაძლიერებას წარმოებაზე განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა მთავრობის უკანასკნელ გადაწყვეტილებებში. ამას მოწმობს ჩვენს ქვეყანაში რიგი ღონისძიებების განხორციელება, რომლებიც ქმნიან ახალ ეტაპს, წარმოებაზე ვაჭრობის ზემოქმედების გაძლიერების საქმეში, სახალხო მოხმარების საგნებზე მოსახლეობის მოთხოვნის სულ უფრო სრულად დაკმაყოფილებისათვის.

ცნობილია, თუ როგორ ეკიდებოდა ვ. ი. ლენინი ჯერ კიდევ საბჭოთა ხელისუფლების პირველ წლებში ფართო მოხმარების საქონლის წარმოების საქმეს. იგი პირდაპირ მიუთითებდა, რომ „ჩვენ გეესპეროება წარმოების გადიდება უწინარეს ყოვლისა და რადაც უნდა დაჯდეს“¹. ამასთან მეტად საყურადღებოა მისი მოთხოვნა ვაჭრობის წარმოებაზე ზემოქმედების გაძლიერების თაობაზე. მისალმებაში „ცენტროსოიუზის“ რწმუნებულთა ყრილობისადმი ვლადიმერ ილიას ძე ლენინი ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ საეაქრო, კომერციული მუშაობის წარმატება დამოკიდებულია „უწინარეს — თავი მოუყაროს დაქსაქსულ საქონლის ფასეულობას და გამოავლინოს ახალი ფასეულობანი“².

ომამდელ პერიოდში გარკვეული ნაბიჯები გადაიდგა საბჭოთა ვაჭრობის განვითარებისა და წარმოებაზე მისი ზემოქმედების ღონისძიებათა გატარებისათვის. ამ მხრივ აღსანიშნავია საკავშირო კ (ბ) XVII ყრილობა, რომელმაც შეაჯამა ჩვენს ქვეყანაში სოციალიზმის მშენებლობის შედეგები და ეკონომიკის წინსვლის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ამოცანად დასახა ვაჭრობის ყოველმხრივი გაშლა. ყრილობაზე ხაზგასმით აღინიშნა: ქვეყნის ეკონომიკური ცხოვრება რომ მძლავრად ჩქეფდეს, ხოლო მრეწველობას და სოფლის

¹ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 33, 1953, გვ. 47.

² ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 32, 1952, გვ. 637.

მეურნეობას თავისი პროდუქციის შემდგომი ზრდის სტიმული ჰქონდეს, საჭიროა მოგვეპოვებოდეს კიდევ ერთი პირობა, სახელდობრ— გაშლილი საქონელბრუნვა ქალაქსა და სოფელს შორის, ჩვენი ქვეყნის რაიონებსა და ოლქებს შორის, სახალხო მეურნეობის სხვადასხვა დარგებს შორის. საჭიროა, რომ ჩვენი ქვეყანა დაფარული იყოს სავაჭრო ბაზების, მაღაზიების, ფარდულების უხვი ქსელით. საჭიროა, რომ ამ ბაზების, მაღაზიების, ფარდულების არხებით შეუჩერებლივ წარმოებდეს საქონლის ცირკულაცია წარმოების ადგილებიდან მომხმარებლამდე.

ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ საქონლის დაყვანა წარმოებიდან მომხმარებლამდე რთული და მრავალმხრივი სამეურნეო პროცესია და „დაყვანის“ გაგება საქონლის მექანიკური გადაადგილების. მიტანის მნიშვნელობით, საკითხისადმი ზერელედ მიდგომის შედეგია. რა თქმა უნდა, ყოვლად უსაფუძვლოა ვაჭრობის წარმოებაზე ზემოქმედების ფუნქციის გაიგივება ორგანიზაციულ-ტექნიკურ ღონისძიებასთან (ამოცანასთან), როგორც ამას აკეთებს ზოგიერთი ავტორი მაშინ, როდესაც წარმოებაზე ზემოქმედება მოიცავს ეკონომიკურ, სამართლებრივ და ორგანიზაციულ ურთიერთობათა მთელ კომპლექსს.

წარმოებაზე ვაჭრობის ზემოქმედების ღონისძიებათა კომპლექსში და საერთოდ წარმოება-ვაჭრობის ურთიერთობაში განსაკუთრებული ადგილი უკავია მოსახლეობის მოთხოვნის შესწავლას სახალხო მოხმარების საქონელზე. თუ როგორ არის მოგვარებული მოსახლეობის მოთხოვნის შესწავლის საქმე და მის საფუძველზე მთელი კომერციული მუშაობა (განაცხადების, შეკვეთების ეკონომიკური დასაბუთება, მიწოდების ხელშეკრულებების გაფორმება. სახელშეკრულებო ვალდებულებათა შესრულება და ა. შ.), ძირითადად ამაზეა დამოკიდებული მოსახლეობის მოთხოვნის დაკმაყოფილების დონე. ეს კი თავის მხრივ იძლევა შესაძლებლობას მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის სწორი შესაბამისობის დასამყარებლად. საქმე ისაა, რომ მოთხოვნა-მიწოდების დაბალანსებისა-

თვის გაცილებით რთულია მოთხოვნის ფორმირების პროცესების რეგულირება, ვიდრე მიწოდებისა.

მოთხოვნის სოციალურ-ეკონომიკური არსის გაგებისათვის საჭიროა მოცემული ეკონომიკური კატეგორიის ზუსტი განსაზღვრა. საქმე ისაა, რომ ეკონომიკურ ლიტერატურაში ვხვდებით ბევრ სხვადასხვა ტერმინსა და განმარტებას, რაც ართულებს მოთხოვნის სოციალურ-ეკონომიკურ ანალიზს და მისი კვლევის ამოცანებს. კერძოდ, ხშირად იყენებენ ტერმინებს: „გადახდისუნარიანი მოთხოვნა“, „მყიდველის მოთხოვნა“, „მყიდველობითი მოთხოვნა“, „მომხმარებლის მოთხოვნა“ და ა. შ. არის შემთხვევები, როდესაც კატეგორიებს „მოთხოვნას“ და „მოთხოვნილებას“ ხმარობენ ერთი და იმავე მნიშვნელობითაც, ე. ი. როგორც სინონიმებს.

მაგალითად, რ. ა. ლოკშინი თავის მონოგრაფიაში „მოთხოვნა, წარმოება, ვაჭრობა“ იყენებს ტერმინებს: „მოსახლეობის მოთხოვნა“, „მოსახლეობის მოთხოვნილებანი“, „გადახდისუნარიანი მოთხოვნა“, „მოსახლეობის გადახდისუნარიანი მოთხოვნა“, „მოსახლეობის გადახდისუნარიანი მოთხოვნილებანი“¹. ანალოგიურად ტერმინოლოგიურ მრავალფეროვნებას ვხვდებით მონოგრაფიაში „საქართველოს სსრ მოსახლეობის მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილების აქტუალური საკითხები“, რომელშიც ავტორი ერთდროულად მსჯელობს „საზოგადოების მოთხოვნილებათა შესწავლისა და პროგნოზირების“, „გადახდისუნარიანი მოთხოვნის“, „მოსახლეობის მოთხოვნის“, „მყიდველის მოთხოვნის შესწავლისა და პროგნოზირების“, „მომხმარებლის მოთხოვნის შესწავლის“ შესახებ². რუსული ლიტერატურის გავლენით ქართულ ეკონომიკურ ლიტერატურაშიც იყენებენ შემდეგ ტერმინებს: „სყიდვითი მოთხოვნა“, „მოსახლეობის სყიდვითი მოთხოვნა“, „მყიდველობითი მოთხოვნა“.

¹ Р. А. Локшин. Спрос, производство, торговля. М., Экономика, 1975. (кн. 3, 4, 43. ამასთან აღნიშნავს, რომ „საბჭოთა მოწოდებულია დააკმაყოფილოს მოსახლეობის მრავალფეროვანი მოთხოვნილებანი“ 3, 3).

² М. Ш. Максоев. Актуальные вопросы удовлетворения потребностей населения Грузинской ССР. Изд-во Тбилисского университета, 1982, с. 24.

„გადახდისუნარიანი მოთხოვნა“, „მოსახლეობის გადახდისუნარიანი მოთხოვნა“, „მოსახლეობის მოთხოვნა“¹.

ჩვენ სავსებით ვიზიარებთ იმ მეცნიერ-ეკონომისტების შეხედულებას, რომლებიც თვლიან, რომ არ არის საჭირო ტერმინთა მრავალფეროვნება, მით უმეტეს არამეცნიერული ტერმინების შემოღება².

პირდაპირ უნდა აღინიშნოს, რომ მოთხოვნის განსაზღვრა. რომელიც მოგვცა კ. მარქსმა, არ საჭიროებს რაიმე დამატებებს (მით უმეტეს მასში ცვლილების შეტანას) და არცაა აუცილებელი მოთხოვნის ახალი დეფინიციის ძიება. საკმარისია გავერკვეთ მოთხოვნის კატეგორიის მარქსისეულ განსაზღვრაში.

როგორც ცნობილია, კ. მარქსმა მოთხოვნა განსაზღვრა როგორც ბაზარზე წარმოდგენილი მოთხოვნილება საქონელზე³. ამ განსაზღვრაში მნიშვნელოვანია შემდეგი პირობა: მოთხოვნა — ეს არის არა მთელი მოთხოვნილება, არამედ საქონელზე მოთხოვნილების ის ნაწილი, რომელიც უზრუნველყოფილია შესაბამისი ფულადი საშუალებებით ანუ გადახდისუნარიანობით. ამრიგად, სინონიმებს წარმოადგენს „მოთხოვნა“ და „გადახდისუნარიანი მოთხოვნილება“. ლ-ტერატურაში კი გავრცელებულია ყველაზე მეტად ტერმინი „გადახდისუნარიანი მოთხოვნა“ ნაცვლად „მოთხოვნისა“, რომელიც თავისთავად წარმოუდგენელია გადახდისუნარიანობის გარეშე⁴.

ა. ი. ლევიწმა და ა. პ. იარკინმა სპეციალური ნაშრომი მიუძღვნეს აღნიშნულ პრობლემას, სწორად დასვეს საკითხი ტერმინოლოგიის დაზუსტების შესახებ, სახელდობრ მიუთითეს იმის თაობაზე, რომ არ არის აუცილებელი მეცნიერულ ხმარებაში მყიდველის, მომხმარებლის, მყიდველობითის ტერმინების შემოტანა, რომლებიც არ გვხვდება მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსების შრომებში „მოთხოვნის“ ცნებასთან შეხამებაში. სამაგიეროდ ისინი გვთავაზობენ „ინდივიდუალური“ ან „პირადი მოთხოვნის“ ტერ-

¹ საბჭოთა ვაჭრობის ეკონომიკა, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1984, გვ. გვ. 16, 17, 18, 141, 179, 181.

² Л. Ф. Столмов, Рыноковедение, М., Экономика, 1983, с. 5.

³ კ. მარქსი, კაპიტალი, ტ. III, ნაწ. I, 1959, გვ. 240.

⁴ არაგადახდისუნარიანი მოთხოვნა არ არსებობს.

მინის შემოღებას. მაგრამ საბოლოოდ, მათი ზეხედულებით, უფრო სრულყოფილად მიჩნეულია ტერმინი „მოსახლეობის გადახდისუნარიანი მოთხოვნა“ და ნაშრომსაც ასეთი სახელწოდება მისცეს¹. ამასთან ამ ავტორებმა თავი ვერ დააღწიეს სხვა უზუსტობებთან ერთად იმას, რომ „მოსახლეობის გადახდისუნარიან მოთხოვნასთან“ ერთად ხმარობენ „მოსახლეობის გადახდისუნარიან მოთხოვნილებასაც“².

დღევანდელ პირობებში სახალხო მოხმარების საქონლის წარმოებისა და რეალიზაციის პროცესების მართვა შეუძლებელია მოსახლეობის მოთხოვნის შესწავლისა და პროგნოზირების გარეშე. ამ პრობლემის დადებითად გადაწყვეტას დიდი მნიშვნელობა აქვს მთელი საზოგადოებრივი წარმოების ეფექტიანობის³ ამაღლებას.

მოთხოვნის შესწავლა და პროგნოზირება წარმოადგენს სამწართველო და მეცნიერულ-პრაქტიკულ საქმიანობას, რომლის მიზანია ვაჭრობისა და მრეწველობის ყველა რგოლის, აგრეთვე, დირექტიული და მგეგმავი ორგანოების უზრუნველყოფა აუცილებელი ინფორმაციით სახალხო მოხმარების საქონლის წარმოებისა და რეალიზაციის პერსპექტიული და მიმდინარე დაგეგმვისათვის. აღნიშნულმა ინფორმაციამ უნდა მოიცვას საქონლის კონკრეტულ სახეზე მოსახლეობის მოთხოვნის დაკმაყოფილებისა და ფორმირების ეკონომიკურ, სოციალურ და საწარმოო პირობათა მთელი კომპლექსი.

ამასთან დაკავშირებით ფრიად მნიშვნელოვანია ვაჭრობის, მრეწველობის მართვის სხვადასხვა დონეზე მოსახლეობის მოთხოვნის შესახებ ინფორმაციის დიფერენცირების საკითხი. მოსახლე-

¹ А. И. Левин, А. П. Яркий, Платежеспособный спрос населения. М., Наука, 1976, с. 9-10.

² დასახელებული ნაშრომი, გვ. გვ. 30, 224, 285 და სხვ.

³ ქართულ ეკონომიკურ ლიტერატურაში ტერმინები „ეფექტიანობა“ და „ეფექტურობა“ გამოიყენება ერთი და იმავე მნიშვნელობით, როგორც სინონიმები, რაც არ არის სწორი. ეფექტიანი ნიშნავს ეფექტის, შედეგის მომცემს და მისი სინონიმია შედეგიანობა. ეფექტური კი არის ეფექტის, შთაბეჭდილებების მომხდენი. (იხ. ვაჭრობის, მოთხოვნისა და მოხმარების პრობლემები სკკპ XXVII ყრილობისა და საქართველოს კომპარტიის XXVII ყრილობის გადაწყვეტილებათა შეჯამება — კონფერენციის თეზისები, თბილისი, 1986, გვ. 34-35).

ობის მოთხოვნის შესწავლის პრობლემის გადაწყვეტა ძირითადად დამოკიდებულია ამ საქმის ჯეროვნად მოწესრიგებაზე იმ რგოლებში, სადაც უშუალოდ და კონკრეტულად იდება მიწოდების ხელშეკრულებები და კმაყოფილდება მოსახლეობის მოთხოვნა¹. საქმე ის არის, რომ თუ სამინისტროების დონეზე საგეგმო და კომერციული გადაწყვეტილების მისაღებად საკმარისია ინფორმაცია გამსხვილებული სასაქონლო ჯგუფების მიხედვით (მაკრომოთხოვნა), ე. ი. განაცხადების ნომენკლატურის შესაბამისად, სამრეწველო საწარმოების (გაერთიანებების) და სავაჭრო ორგანიზაციების (საწარმოების) დონეზე აუცილებელია მოთხოვნის შესახებ ინფორმაცია გაშლილ ასორტიმენტში (საქონლის სახეობა. არტიკული. ფასონი, მოდელი, ფერი, ფასი და ა. შ.), ე. ი. შეკვეთების ნომენკლატურის შესაბამისად (მიკრომოთხოვნა).

ამჟამად ვაჭრობისა და მრეწველობის ორგანოები მოკლებული არიან ასეთ ინფორმაციას. ამის ძირითადი მიზეზი ის არის, რომ სავაჭრო და სამრეწველო ორგანიზაციებსა და საწარმოებში (გაერთიანებებში) მოთხოვნის შესწავლისათვის მუშაობას არა აქვს სისტემატური და სისტემური ხასიათი². მოთხოვნისადმი დაკვირვება ლოკალურია, არის დუბლირების შემთხვევები და, რაც მთავარია, მიღებული ინფორმაციის მნიშვნელოვანი ნაწილი ვერ აღწევს საქონლის წარმოებისა და რეალიზაციის მართვის ორგანოებამდე. მოთხოვნის შესახებ შეგროვილი ინფორმაცია არ არის საკმაოდ საიმედო და მიზანსწრაფული, რის შედეგადაც იგი ვერ პოულობს ჯეროვან გამოყენებას საგეგმო, კომერციულ და საწარმო-გასაყვებით საქმიანობაში. ინფორმაციის მიღების არსებული წყაროები და არხები გამოიყენება არაეფექტიანად, რაც თავის მხრივ ხელს უშლის მოთხოვნის მდგომარეობისა და განვითარების პერსპექტივების შეფასების მეცნიერულად დასაბუთებული მეთოდების ფართოდ გამოყენებას. არ არის მოგვარებული მოთხოვნის შესახებ ინფორმაციის დარგთაშორისო გაცელა, ერთი მხრივ, სახელმწიფო,

¹ ეს რგოლებია ვაჭრობაში: საბითუმო ბაზები, საცალო სავაჭრო ორგანიზაციები, უნივერსალები; მრეწველობაში: ფაბრიკა-ქარხნები (გაერთიანებები).

² ბოლო დრომდე მოთხოვნის შესწავლას თვლიდნენ ვაჭრობის მონოპოლიად და ფუნქციადაც კი.

კოოპერაციულ ვაჭრობას შორის, მეორე მხრივ, ვაჭრობასა და მრეწველობას შორის.

მოსახლეობის მოთხოვნის შესწავლისა და პროგნოზირების მუშაობაში აღნიშნული და სხვა ნაკლოვანებების თავიდან ასაცილებლად შეიქმნა და იწერება მოთხოვნის კომპლექსური შესწავლისა და პროგნოზირების სისტემა. ამ სისტემის მთავარი მიზანია ვაჭრობისა და მრეწველობის ორგანიზაციებსა და საწარმოებში მოსახლეობის მოთხოვნის მუშაობის ორგანიზაციული და მეთოდური დონის არსებითად ამოღება თანამედროვე მოთხოვნათა გათვალისწინებით. რომელიც წაუყენება დასაბუთებული საგეგმო და სამმართველო გადაწყვეტილებების მიღებას (სათანადო ინფორმაციის საფუძველზე) სახალხო მოხმარების საქონლის წარმოებისა და რეალიზაციის თაობაზე.

მოთხოვნის კომპლექსური შესწავლისა და პროგნოზირების სისტემაში ამჟამად მონაწილეობს 15 საკავშირო, საკავშირო-რესპუბლიკური სამინისტროები და უწყებები, მათ შორის 7 მეთაური სამრეწველო სამინისტრო. შემდგომში მათ კიდევ შეუერთდება მძიმე მრეწველობის („ა“ ჯგუფის საწარმოთა) 12 მსხვილი სამინისტრო. სისტემის დამუშავების მეთაურ ორგანიზაციად ითვლება სსრ კავშირის ვაჭრობის სამინისტრო. ამ სამუშაოთა მეთოდურ უზრუნველყოფას ახორციელებს სახალხო მოხმარების საქონელზე მოსახლეობის მოთხოვნისა და ვაჭრობის კონიუნქტურის შესწავლის საკავშირო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი, რომელიც წარმოადგენს მოთხოვნის შესწავლისა და პროგნოზირების პრობლემებზე მეთაურ სამეცნიერო-კვლევით ორგანიზაციას ქვეყნის მასშტაბით. აქვე მოკლედ აღვნიშნავთ, რომ დასახელებული ინსტიტუტი ფილიალებით მოკავშირე რესპუბლიკებში მეთოდური მუშაობის ჩატარებასთან ერთად იკვლევს ვაჭრობისა და ბაზრის კონიუნქტურას, ამუშავებს მოსახლეობის მოთხოვნის მოცულობისა და სტრუქტურის პროგნოზებს ძირითად სასურსათო და არასასურსათო საქონელზე, ახორციელებს გამოკვლევებს მოხმარების რაციონალიზაციის დარგში და ა. შ. ჩატარებული მუშაობის შედეგებს იყენებენ ვაჭრობის ორგანოები საგეგმო და კომერციული გადაწყვეტილებების მიღების დროს.

მოთხოვნის კომპლექსური შესწავლისა და პროგნოზირების სისტემის დანერგვის ექსპერიმენტული აპრობაციის შედეგების გათვალისწინებით სსრ კავშირის ვაჭრობის სამინისტრომ მიიღო გადაწყვეტილება ამ სისტემის 1984 წლიდან დანერგვის შესახებ საბითუმო ვაჭრობაში. 1985 წლიდან აღნიშნული სისტემა ინერგება საქართველოს სსრ-ში მამაკაცის კოსტიუმების ჯგუფზე, რომელთაც უშვებს თბილისის სამკერვალო ფაბრიკა „ამირანი“.

აღნიშნული სისტემის დანერგვის საფუძველზე გადაწყვეტილია შეიქმნას, როგორც ზემოთ აღინიშნა, მოსახლეობის მოთხოვნის შესწავლისა და მოთხოვნილების ფორმირების საერთო-სახელმწიფო სისტემა, რომლის ეტაპობრივი ამოქმედება უნდა დაიწყოს 1987 წელს². იმასთან დაკავშირებით, რომ მოთხოვნის პროგნოზი პერსპექტივაში უნდა შესრულდეს მოთხოვნილების განვითარების გათვალისწინებით, რომელსაც წარმოშობს წარმოება, განსაკუთრებით ახალ საქონელზე, მოთხოვნილების ფორმირებაში მთავარი როლი უნდა შეასრულოს მრეწველობამ. ვაჭრობის ძირითად ამოცანად რჩება მოთხოვნის შესწავლა და პროგნოზირება იმ საქონელზე, რომელიც უკვე გამოდის.

მიუხედავად იმისა, რომ მოთხოვნა რთული ეკონომიკური კატეგორიაა, რომლის ჩამოყალიბებაზე მოქმედებს ბევრი ფაქტორი, ხშირად სტოხასტიკური (ამინდი, მოდა და ა. შ.) და შემთხვევითიც კი. რიგი ეკონომისტები მოთხოვნის პროგნოზირებისა და ფორმირების ნაცვლად ცდილობენ შემოიტანონ ცნებები „მოთხოვნის დაგეგმვა“ და „მოთხოვნის მართვა“, რაც მოკლებულია რეალურ საფუძველს.

მოკლედ ზოგიერთი ეკონომისტის მოსაზრებას ამ საკითხზე და იმ არგუმენტაციას, რომელსაც ისინი ემყარებიან. რ. ა. ლოკ-

¹ სისტემის საცდელი ექსპლუატაცია ტარდებოდა ლატვიის სსრ-ში, რსფსრ 10 ოლქში, უკრაინის სსრ 6 ოლქში. ამ მუშაობის ჩატარებაში ჩართული იყო 200-მდე სახელმწიფო და კოოპერაციული ვაჭრობის საბითუმო და საცალო საწარმოები (ორგანიზაციები), სსრ კავშირის მსუბუქი მრეწველობის, კვების მრეწველობის და სხვა სამინისტროების 30 გაერთიანება და საწარმო.

² საეთი სისტემის შექმნა ითვალისწინებს მოსახლეობის მოთხოვნის შესწავლასა და მოთხოვნილების ფორმირებაში ვაჭრობისა და მრეწველობის მართვის ორგანოებთან ერთად საგეგმო-საფინანსო და სხვა ორგანოების ჩართვას.

შინი წერს: „სახალხო მოხმარების“ საგნების სოციალისტური ბაზრის პრინციპული თავისებურება მდგომარეობს იმაში, რომ მოსახლეობის გადახდისუნარიანი მოთხოვნა და სახალხო მოხმარების საჭიროების მიწოდებაც ყალიბდება გეგმაზომიერ საფუძველზე, არიან და გეგმვის უშუალო ობიექტები“¹ (ხაზგასმა ჩვენია — გ. შ.). მას მიაჩნია, რომ მოთხოვნის დაგეგმვის შესაძლებლობას იძლევა მოსახლეობის ფულადი შემოსავლებისა და ხარჯების ბალანსი, რომელიც დგება ყოველწლიურად ცალკეული მოკავშირე რესპუბლიკების მიხედვით და 1960 წლის დასაწყისიდან წარედგინება მთავრობას.

დ. გ. პეტროვი ცდილობს უფრო ვრცლად შეჩერდეს ამ საკითხზე და მსჯელობას წარმართავს შემდეგნაირად: „მოსახლეობის გადახდისუნარიანი მოთხოვნა იგეგმება და აღირიცხება მოცულობასა და სტრუქტურაში. გადახდისუნარიანი მოთხოვნის მოცულობა — ეს არის ფულადი შემოსავლების თანხა, რომელიც მოსახლეობამ შეიძლება გამოიყენოს საჭიროების შესაძენად და ფასიანი მომსახურებისათვის... მოსახლეობის გადახდისუნარიანი მოთხოვნის მოცულობა გაიანგარიშება მოსახლეობის ფულადი შემოსავლებისა და ხარჯების ბალანსის საფუძველზე“². იგი თვლის, რომ მოსახლეობის გადახდისუნარიანი მოთხოვნა იგეგმება, შეისწავლება და აღირიცხება ტერიტორიულ (მთლიანად ქვეყნის, რესპუბლიკების, მხარეების, ოლქების, რაიონების მიხედვით) და დარგობრივ კრილში (სსრ კავშირის ვაჭრობის სამინისტრო, რესპუბლიკების ვაჭრობის სამინისტროები; „ცენტროსოიუზი“ და მისადმი საქვეუწყებო ორგანიზაციები; სამრეწველო სამინისტროები, რომლებიც აწარმოებენ და ყიდნიან პირადი მოხმარების საჭიროებს). შემდეგ დ. გ. პეტროვი აღნიშნავს, რომ რაც უფრო მცირდება ადმინისტრაციული ერთეულები (რესპუბლიკა, ოლქი, მხარე, ავტონომიური რესპუბლიკა, ქალაქი, რაიონი), მით უფრო მცირდება მოსახლეობის ფულადი შემოსავლებისა და ხარჯების ბალანსთა უტყუარობა, განსაკუთრებით მოსახლეობის გადახდისუნარიანი მოთხო-

¹ რ. ა. ლოშინი. დასახელებული მონოგრაფია, გვ. 10.

² Д. Г. Петров, Сфера обращения в условиях развитого социализма. Киев, Политиздат Украины, 1981, с. 69.

ენისა და მყიდველობითი ფონდებისა. ეს აიხსნება ფულის მიგრაციით და მოსახლეობის მიერ საქონლის მნიშვნელოვანი ნაწილის შეძენით არასაცხოვრებელ (არასამუშაო) ადგილებში. ამასთან იგი არ იზიარებს ზოგიერთი ეკონომისტის რეკომენდაციას ცალკეული სავაჭრო ორგანიზაციების მიხედვით მოსახლეობის გადახდისუნარიანი მოთხოვნის მოცულობის დაგეგმვის ორგანიზაციის შესახებ იმის გამო, რომ რაიონებსა და ბევრ დიდ ქალაქშიც არ არის ვაჭრობის სამმართველოები და სახალხო დეპუტატთა საბჭოების აღმასკომებს არ გააჩნიათ არც კადრები, არც საშუალებები ასეთი სამუშაოს შესასრულებლად. რაც შეეხება გადახდისუნარიანი მოთხოვნის შიგაჯგუფურ ასორტიმენტულ სტრუქტურას, დ. გ. პეტროვი შენიშნავს, რომ ეს საკითხი უფრო რთულია და მეთოდურად ნაკლებად დამუშავებული. ბოლოს იგი ასკვნის: „ნათქვამი მოწმობს საქონელზე მოთხოვნის შესწავლისა და დაგეგმვის მოქმედი მეთოდური დოკუმენტების სრულყოფის და ახლის შექმნის აუცილებლობის შესახებ“¹ (ხაზგასმა ჩვენია — გ. შ.).

ქართულ ლიტერატურაშიც შემოადგია „მოთხოვნის დაგეგმვის“ არასწორმა ცნებამ დაახლოებით იმავე არგუმენტაციით. მხედველობაში გვაქვს „საბჭოთა ვაჭრობის ეკონომიკის“ სახელმძღვანელო, რომელშიც ერთი პარაგრაფი დასათაურებულია ასე: „მოთხოვნის სტრუქტურის დაგეგმვისა და პროგნოზირების მეთოდები“².

ეკონომისტების ერთი ნაწილი მოთხოვნის დაგეგმვის ნაცვლად გვთავაზობს ცნებას „მოთხოვნის მართვა“. თავიანთ ნაშრომში ა. ი. ლევინმა და ა. პ. იარკინმა გამოყვეს ცალკე თავი „მოსახლეობის მოთხოვნის მართვის პრობლემები“, სადაც ვკითხულობთ: „მთავარ მომენტად, რომელიც განსაზღვრავს მოთხოვნის მართვის არსს, გამოდის, ჩვენი შეხედულებით, საქონელზე მოსახლე-

¹ უ. გ. პეტროვი, დასახელებული წიგნი, გვ. გვ. 72, 73, 74 (აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ მოთხოვნის დაგეგმვის მეთოდური დოკუმენტი არ არსებობს, არის ეკონომიკის შესწავლისა და პროგნოზირების მეთოდური რეკომენდაციები).

² დასახელებული სახელმძღვანელო, გვ. 146.

ობის გადახდისუნარიანი მოთხოვნების განვითარების ფორმირების პროცესისა და ტენდენციების გეგმაზომიერი რეგულირება და სტიმულირება...“¹ ვ. ი. ივანიკი „ვაჭრობის ეკონომიკის“ სახელმძღვანელოში კატეგორიულად აცხადებს: „ვაჭრობა მოწოდებულია არა მარტო შეისწავლოს მოთხოვნა, არამედ მართოს კიდევ იგი, ამასთან მნიშვნელოვანი ამოცანებია მოხმარების რაციონალიზაცია და გონივრულ მოთხოვნილებათა ფორმირება“². ა. ვ. ორლოვსაც დასაშვებად მიაჩნია „მოთხოვნისა“ და „ბაზრის“ კატეგორიების მართვის ობიექტებად აღიარება. მისი არგუმენტაცია ემყარება იმას, რომ სოციალიზმის დროს ეკონომიკური ურთიერთობანი, რომლებიც ყალიბდებიან ბაზარზე, თვით გაცვლის სფერო, ეწყობიან გეგმაზომიერად, გეგმიანი ზემოქმედების მუდმივად განვითარებად ფორმებთან ერთად. საზოგადოებრივი წარმოების მართვა ხორციელდება სულ უფრო მკაცრ მეცნიერულ საფუძველზე. ამიტომ ვმართავთ რა მთელს, არ შეიძლება არ ვმართოთ მისი ნაწილიც³. ვ. კლუჩნიკოვი კიდევ უფრო შორს მიდის და მოთხოვნას თვლის ვაჭრობაში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მთავარ ეკონომიკურ მაჩვენებლად, რომელსაც უნდა დაემატოს კერძო მაჩვენებლები, რომლებიც ასახავენ მართვის სხვადასხვა ობიექტისა და დონის სპეციფიკას⁴.

ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებას, რომ ეკონომისტები, რომლებსაც შემოაქვთ ცნებები „მოთხოვნის დაგეგმვა“, „მოთხოვნის ან ბაზრის მართვა“, საამისოდ ვერ ასახელებენ ჭეშოვან არგუმენტებს. მოთხოვნის დაგეგმვისა და მართვის მომხრეებს თავიანთი მოსაზრების ძირითად არგუმენტად მოაქვთ მოსახლეობის ფულადი შემოსავლებისა და ხარჯების ბალანსის საფუძველზე მყიდველობითი ფონდების განსაზღვრა და მოსახლეობის მოთხოვნის მოცულობის დადგენა, რომელსაც მოთხოვნის დაგეგმვად თვლიან, ვინაიდან იგი ემყარება საბალანსო მეთოდის გამოყენებას. სხვა

¹ ა. ი. ლევიჩი, ა. პ. იარკინი, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 224.

² ვ. ი. ივანიკი, დასახელებული სახელმძღვანელო, გვ. 385.

³ А. В. Орлов, Управление спросом и предложением товаров, М., Экономика, 1983, с. 16-17.

⁴ В. Ключников, НТП: курсом ускорения. Журнал «Советская торговля», 1986, № 1, с. 6.

რაიმე მეთოდს მოთხოვნის დაგეგმვისა და მართვისათვის ისინი ვერ გვთავაზობენ და, ბუნებრივია, ვერც ასახელებენ რაიმე მაგალითს, თუ როგორ უნდა დაიგეგმოს მოთხოვნა. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ, როგორც ცნობილია, სსრ კავშირის სახელმწიფო საგეგმო კომიტეტის მიერ გაანგარიშებულ მოსახლეობის ფულად შემოსავლებისა და ხარჯების ბალანსებს და მათ შორის მყიდველობით ფონდებს, არც გეგმავენ, არც ამტკიცებენ, მათ მხოლოდ იწონებს სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭო.

სახელმწიფო უშუალოდ გეგმავს საქონლის მიწოდების (ბაზრის ერთი მხარის) მოცულობასა და შედგენილობას, დირექტიული წესით ადგენს ფასებს სახალხო მოხმარების საქონელზე, მაგრამ მოთხოვნის უშუალო დაგეგმვასა და მართვას ვერ ახორციელებს, როგორც ამას სამართლიანად მიუთითებენ მ. მ. დარბინიანი¹ და ლ. ფ. სტოლმოვი². მოთხოვნის ფორმირების გეგმაზომიერი რეგულირება, მასზე გეგმიანი ზემოქმედება როდი ნიშნავს მოთხოვნის დაგეგმვასა და მართვას. ეს რომ შეიძლებოდეს, მაშინ ბევრი სირთულეები არა მარტო ვაჭრობის დარგში, არამედ მთელს სახალხო მეურნეობაში იოლად იქნებოდა თავიდან აცილებული.

როგორც ცნობილია, ეკონომიკური მართვა მოიცავს შემდეგ ძირითად ფუნქციებს: დაგეგმვას, ორგანიზაციას, რეგულირებას, აღრიცხვასა და კონტროლს. მათ შორის დაგეგმვა მართვის ცენტრალური რგოლია, ბირთვია. მოთხოვნასთან დაკავშირებული პროცესების რეგულირება, მათზე გეგმიანი ზემოქმედება მართვის მხოლოდ ცალკეული კომპონენტებია. რაც ყველაზე მთავარია, თუ რისამე დაგეგმვა არ შეიძლება, მისი მართვაც არ შეიძლება.

მაშასადამე, მოთხოვნის ბუნებიდან გამომდინარე შეიძლება მისი მიზანმიმართული ფორმირება სოციალურ-ეკონომიკურ დონისძიებათა კომპლექსის გამოყენებით, რაც გულისხმობს მოთხოვნის მოცულობისა და სტრუქტურის, განვითარების ტენდენციების შეცვლას საზოგადოებისათვის საჭირო მიმართულებით. არ შეიძლება ამ რთული პროცესებისა და ტენდენციების დაგეგმვა, მაგ-

¹ М. М. Д а р б и н я н, Торговля: совершенствование планирования и хозяйствования. М., Экономика, 1981, с. 83.

² ლ. ფ. ს ტ ო ლ მ ო ვ ი, დასახელებული სახელმძღვანელო, გვ. 17.

რამ შეიძლება მათი შესწავლა, პროგნოზირება, შეფასება და ფორმირება (რეგულირება), როგორც ეს კეთდება სინამდვილეში. მოთხოვნაზე ზემოქმედების ღონისძიებანი შეიძლება იყოს: გეგმიური — საქონლის წარმოების, მოსახლეობის ფულადი შემოსავლებისა და ფასების ხაზით; ეკონომიკური — საქონლის განვადებით გაყიდვის გაფართოების, მყიდველთა მომსახურების სხვადასხვა ფორმების განვითარების გზით; ორგანიზაციულ-ტექნიკური მომსახურების პროგრესული მეთოდები, რეკლამა და სხვა. საბჭოთა ადამიანების კეთილდღეობის შემდგომი ამაღლების, წარმოების განვითარების კვალობაზე მოთხოვნა უფრო დინამიკური ხდება. ამასთან იგი თანდათანობით უახლოვდება მოთხოვნილებას. ამიტომ მომავალში სულ უფრო მეტი მნიშვნელობა მიენიჭება მოსახლეობის მოთხოვნის შესწავლისა და მოთხოვნილების ფორმირების საკითხებს. ეს უკანასკნელი მოიპოვებს პრიორიტეტს მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის, მთელი აგროსამრეწველო კომპლექსის განვითარების ორიენტირებაში.

უკანასკნელ დრომდე ლიტერატურაში დავას იწვევს საკითხი სოციალიზმის დროს მოთხოვნისა და მიწოდების კანონის ფუნქციონირების შესახებ. მაგალითად. მ. მ. დარბინიანი წერს, რომ არ შეიძლება დავეთანხმოთ შეხედულებას სოციალისტურ საზოგადოებაში მოთხოვნისა და მიწოდების კანონის მოქმედების შესახებ. რომელიც თითქოს უზრუნველყოფს მოთხოვნა-მიწოდების შესაბამისობას ფასების მექანიზმის გამოყენებით. მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის შესაბამისობის უზრუნველყოფის აუცილებლობა სოციალისტურ ეკონომიკაში გვევლინება როგორც გეგმაზომიერი პროპორციული განვითარების კანონის ერთ-ერთი ასპექტი. სახელმწიფო არ მიდის მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის შესაბამისობის უზრუნველყოფაზე ფასების მომატების გზით. ფასები აქ არ გამოდის ავტომატური რეგულატორის როლში, თუმცა ფასების სარჯზე იოლად შეიძლებოდა მოთხოვნა-მიწოდების დაბალანსება. რაც შესატყვისი იქნებოდა მოთხოვნისა და მიწოდების კანონის მოთხოვნებისა¹.

¹ მ. მ. დარბინიანი, დასახელებული წიგნი, გვ. 51—52.

ლ. ი. აბალკინი¹, ლ. ფ. სტოლმოვი² აღნიშნავენ მოთხოვნისა და მიწოდების კანონის გამოყენების დიდ მნიშვნელობას მოსახლეობის გადახდისუნარიანი მოთხოვნების დაკმაყოფილებისა და ეკონომიკის შეუფერხებელი, რიტმული ფუნქციონირებისათვის. ჩვენ ვიზიარებთ ამ შეხედულებას და ვდგავართ იმ პოზიციაზე, რომ იმ საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ ფორმაციებში, სადაც არის სასაქონლო წარმოება და სასაქონლო მიმოქცევა, მოქმედებენ შესაბამისი ეკონომიკური კანონებიც (ღირებულების კანონი, მოთხოვნისა და მიწოდების კანონი). სოციალიზმის დროს ეს კანონები ლეზულობენ პრინციპულად ახალ სოციალურ-ეკონომიკურ შინაარსს და მოქმედებენ სოციალიზმის კანონების სისტემაში, უპირველეს ყოვლისა, ძირითადი ეკონომიკური კანონისა და სახალხო მეურნეობის გეგმაზომიერი, პროპორციული განვითარების კანონის სუბორდინაციაში.

როგორც მითითებულია სკკპ პროგრამის ახალ რედაქციაში, აქტუალურ ამოცანას წარმოადგენს გაცვლითი ურთიერთობის შემდგომი განვითარება... უნდა მივაღწიოთ მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის დინამიკურ შესაბამისობას. წარმოებრს ეფექტიანობის გადიდების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარების სრულყოფის მიზნით საჭიროა უფრო სრულად ვიყენებდეთ სასაქონლო-ფულადს ურთიერთობას სოციალიზმის დროს მისთვის დამახასიათებელი ახალი შინაარსის შესაბამისად³.

უნდა აღინიშნოს, რომ მეცნიერულ გამოკვლევათა მასშტაბები ჩვენს ქვეყანაში და მათი შედეგიანობა ჯერჯერობით არ შეესატყვისება სასაქონლო-ფულად ურთიერთობათა, მოთხოვნისა და მიწოდების კანონის და ა. შ. პრობლემატიკის მნიშვნელობას. ბევრი საკითხი ამ პრობლემასთან დაკავშირებით საჭიროებს ღრმამეცნიერულ დამუშავებასა და განზოგადებას, დასაბუთებული რეკომენდაციების ჩამოყალიბებას.

მოთხოვნისა და მიწოდების კანონი კაპიტალიზმის დროსაც გამოხატავს მოთხოვნისა და მიწოდების დიალექტიკურ ერთიანობას

¹ Л. И. Абалкин, Дialectика социалистической экономики. М., Мысль, 1981, с. 176.

² ლ. ფ. სტოლმოვი, დასახელებული სახელმძღვანელო, გვ. 15.

³ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XXVII ყრილობის მასალები. გვ. 228.

და მათს ობიექტურ მისწრაფებას შესაბამისობისაყენ. სოციალი-
ზმის პირობებში ეს კანონი მოითხოვს მოთხოვნასა და მიწოდებას
შორის არა მარტო მოქნილი შესაბამისობის ობიექტურ აუცილე-
ბლობას. არამედ ქმნის მისი შენარჩუნების რეალურ შესაძლებლო-
ბასაც. ამ კანონის მოთხოვნათა დარღვევა იწვევს გადახდისუნა-
რიან მოთხოვნილებათა არასრულად დაკმაყოფილებას ან ისეთი
საქონლის წარმოებას, რომელიც ვერ პოულობს საზოგადოებრივ
აღიარებას. მოთხოვნისა და მიწოდების კანონის დაუფასებლობა
ან უგულებელყოფა განაპირობებს სტიქიურ გამოვლინებებს, წა-
რმოიშობა გაუთვალისწინებელი და არასასურველი შედეგები სო-
ციალისტური საზოგადოებისათვის (სპეკულაცია, საქონლის შეძე-
ნაში უთანაბრო შესაძლებლობანი და სხვ.)

მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის შესაბამისობა სოციალის-
ტურ საშინაო ბაზარზე მიიღწევა მოთხოვნის განვითარების მეც-
ნიერულად დასაბუთებული პროგნოზების დამუშავებისა და
მის საფუძველზე წარმოების განვითარების დაგეგმვის, აგრეთვე,
ცალკეულ შემთხვევაში აუცილებელი იმპორტული შესყიდვების
გზით. ბაზრის სოციალისტური რეგულირების დროს ფასი კარგავს
თაღის წამყვან როლს მოთხოვნასა და მიწოდებას შორის დაბალა-
ნსების უზრუნველყოფაში. მაგრამ ზოგჯერ სახელმწიფო შეგნე-
ბულად იყენებს ფასებსაც მოთხოვნა-მიწოდების შესაბამისობის
რეგულირებისათვის. ფასი გამოიყენება მოთხოვნის სტრუქტურის
შესაცვლელად, მისი ერთი საქონლიდან მეორეზე გადართვისათვის.
მაგრამ მოთხოვნა-მიწოდების ურთიერთობებით ვერ აიხსნება ფა-
სების ჩამოყალიბების მექანიზმი. ფასის საფუძველია ღირებულება,
რომელიც განისაზღვრება საქონლის წარმოებაზე შრომის საზოგა-
დოებრივად აუცილებელი დანახარჯებით. ე. ი. ფასს განსაზღვრავს
ღირებულება და არა მოთხოვნა-მიწოდება. ამიტომ მოთხოვნისა
და მიწოდების კანონი მჭიდრო დიალექტიკურ კავშირშია ღირებუ-
ლების კანონთან. სოციალიზმის დროს შემორჩენილია საკოლმეუ-
რნეო ბაზარი, როგორც ბაზრის კლასიკური მოდელის ტიპი. სა-
კოლმეურნეო ბაზარზე საქონლის (ძირითადად სასოფლო-სამეურ-
ნეო პროდუქტების) გაყიდვის მოცულობა არ იგეგმება, ფასს სა-
ხელმწიფო არ აწესებს. არამედ ყალიბდება მოთხოვნა-მიწოდების
თანაფარდობის საფუძველზე. მაგრამ საკოლმეურნეო ბაზარებში

მატერიალურ-ტექნიკურ ბაზას ქმნის სახელმწიფო. საკოლმეურნეო ვაჭრობის (ბაზრის) ფასებზე ზემოქმედება ხორციელდება სახელმწიფო და კოოპერაციული ვაჭრობის მაღაზიებში ანალოგიური საქონლის მტკიცე ფასებში გაყიდვის გზით. ეს არის საკოლმეურნეო ვაჭრობის ეკონომიკური რეგულირების გამართლებული ფორმა. პრაქტიკამ არაერთხელ დაადასტურა საკოლმეურნეო ვაჭრობის ადმინისტრაციული წესით (ფასების ღონის განსაზღვრა და სხვ.) რეგულირების არაეფექტიანობა.

სკკპ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებაში „უშრომელი შემოსავლის წინააღმდეგ ბრძოლის გაძლიერების ღონისძიებათა შესახებ“ სავსებით კანონზომიერია მოთხოვნა იმისა, რომ საკოლმეურნეო ბაზრების მუშაობისადმი კონტროლის გაძლიერებასთან ერთად „გაზარდონ საკომისიო ვაჭრობის მნიშვნელობა გადიდებული მოთხოვნის საქონლის ფართო გაყიდვის ორგანიზაციაში, აგრეთვე. სამომხმარებლო კოოპერაციის როლი სოფლის მეურნეობის პროდუქტებისა და მათგან გამომუშავებული ნაწარმის შესყიდვასა და გაყიდვაში“¹.

ბოლო წლებში მოთხოვნის, მოთხოვნილების, ბაზრის და ვაჭრობის პრობლემების კვლევისას ზოგიერთი საბჭოთა ეკონომისტი აყენებს საკითხს თანამედროვე მარკეტინგის ელემენტთა გამოყენების შესახებ. მარკეტინგის ყველაზე გავრცელებულ გაგებაში გულისხმობენ კაპიტალისტურ სამრეწველო და სავაჭრო ფირმების (კორპორაციების) ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ ღონისძიებათა სისტემას, რომელიც მიმართულია საქონლის რეალიზაციისათვის. მარკეტინგის ძირითად ფუნქციად ითვლება მომხმარებლის მოთხოვნისა და ქცევის შესწავლა, ბაზარზე ზემოქმედება. საბჭოთა სპეციალისტების ყურადღებას მარკეტინგის საქმიანობაში იპყრობს მომხმარებელთა ტიპოლოგიისა და ბაზრის სეგმენტაციის საკითხები, ორგანიზაციული ტექნიკის გამოყენება.

სოციალისტური ეკონომიკის პირობებში ბაზარი და გეგმა არ შეიძლება განვიხილოთ როგორც სრული ანტიპოდები, ამავე დროს არ შეიძლება ერთმანეთისაგან პრინციპულად არ განვას-

¹ გაზეთი „კომუნისტი“, 28 მაისი, 1986 წელი.

ხვათ და ვალიართ, რომ შეიძლება ბაზრის მართვა ან მისი დაგეგმვა. ბაზარსა და გეგმას შორის პრინციპულ განსხვავებათა უგულებელყოფა წყალს ასხამს კონვერგენციის ბურჟუაზიული თეორიის წისქვილზე. ამ თეორიის ავტორები ქადაგებენ, რომ კაპიტალიზმი და სოციალიზმი ვითარდებიან ერთმანეთთან დაახლოების მიმართულებით. კაპიტალისტურ ეკონომიკაში სახელმწიფოს ჩარევას ისინი აცხადებენ სოციალისტურ მეთოდად, ხოლო სასაქონლო-ფულად ურთიერთობათა და ბაზრის გამოყენებას სოციალისტურ ეკონომიკაში — კაპიტალისტურ მეთოდად. მათი მსჯელობა ემყარება იმას, რომ კაპიტალიზმისა და სოციალიზმის დროს მოქმედებენ ერთი და იგივე ან მსგავსი ეკონომიკური კანონები, ხოლო ორი სისტემის დაახლოების ეკონომიკური საფუძველია ტექნიკური პროგრესი ანუ „პლანეტის ინდუსტრიალიზაციის პროცესი“. აღნიშნულ თეორიას უკავშირდება „საბაზრო სოციალიზმის თეორია“, რომლის ავტორები გამოდიან იქიდან, რომ ყველა ძირითადი ეკონომიკური პროცესის რეგულირება შეიძლება სტიქიური საბაზრო მექანიზმის გამოყენების გზით. ისინი თვლიან, რომ ბაზარს შეუძლია უზრუნველყოს სახალხო მეურნეობის ოპტიმალური პროპორციები სოციალისტურ საწარმოებს შორის კონკურენციის დაშვების პირობებში. კონვერგენციისა (თავისი განუტოლებადობა) და „საბაზრო სოციალიზმის“ თეორიების მთავარი მიზანია მიჩქმალოს სოციალისტურ და კაპიტალისტურ წარმოებით ურთიერთობათა, მათი ეკონომიკური კანონების არსი, წარმოების შედეგების მითვისების დამახასიათებელი ფორმები.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, სასაქონლო-ფულადი ურთიერთობა, მისთვის დამახასიათებელი ეკონომიკური კანონები სოციალიზმის დროს ღებულობენ პრინციპულად ახალ სოციალურ-ეკონომიკურ შინაარსს და გეგმაზომიერად გამოიყენებიან სახალხო კეთილდღეობის შემდგომი ამაღლებისათვის.

საბჭოთა ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე პერიოდისათვის დამახასიათებელია ძირითადი რგოლების — გაერთიანებებისა და საწარმოების დამოუკიდებლობის ამაღლება სამეურნეო საკითხების გადაწყვეტის საქმეში. ეს განპირობებულია იმით, რომ სახალხო მოხმარების საქონლის ნომენკლატურა გაფართოვდა. ვაჭრობაში დღეს იყიდება მილიონზე მეტი დასახელების საქონელი.

ისმის კითხვა: გაფართოვდეს ნომენკლატურა, რომელიც მტკიცდება სახალხო მეურნეობის განვითარების გეგმაში, თუ ეს უფლება მიეცეს მრეწველობის საწარმოებს, სავაჭრო ორგანიზაციებთან შეთანხმებით, სამეურნეო ხელშეკრულებების საფუძველზე გადაწყვიტონ საქონლის ასორტიმენტის ფორმირების საქმე. სახალხო-სამეურნეო გეგმებში, რომლებიც განსაზღვრავენ ეკონომიკის უმნიშვნელოვანეს პროპორციებს და ტექნიკის, მეცნიერებისა და კულტურის განვითარების ძირითად დავალებებს, არ შეიძლება და არც უნდა იყოს მოცემული სახალხო მოხმარების საქონლის დეტალური ნომენკლატურა, რათა საწარმოებს (გაერთიანებებს) ჰქონდეს უფლება და შესაძლებლობა შეცვალონ წარმოების სტრუქტურა მოსახლეობის მოთხოვნის ცვლილებათა შესაბამისად. სახალხო მეურნეობის დონეზე გეგმის ასეთი შინაარსი განპირობებულია იმითაც, რომ მისი შედგენის პროცესში ინფორმაცია შეზღუდულია, შეუძლებელია მასში ბევრი გარემოების გათვალისწინება, რომელიც წარმოიშობა მწარმოებლებსა და მყიდველებს შორის.

მაშასადამე, სკკპ პროგრამაში სავსებით კანონზომიერად აღნიშნულია: „მართვასა და დაგეგმვაში, სტრატეგიული ამოცანების გადაწყვეტაში ცენტრალიზებული საწყისების განვითარებისას პარტია აქტიურად იგანაზორციელებს ძირითადი საწარმოო რგოლის — გაერთიანებებისა და საწარმოების როლის გაძლიერების ღონისძიებებს, თანმიმდევრულად გაატარებს გეზს მათი უფლებებისა და სამეურნეო დამოუკიდებლობის გასაფართოებლად, მაღალი საბოლოო შედეგების მიღწევისათვის პასუხისმგებლობისა და დაინტერესების გასაძლიერებლად. ოპერატიულ-სამეურნეო მუშაობა კონცენტრირებული უნდა იყოს ადგილებზე — შრომითს კოლექტივებში“¹.

¹ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XXVII ყრილობის მასალები, გვ. 230—231.

მ ე ს ა მ ე თ ა ვ ი

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ძირითადი

მიმართულებანი ვაპროგნოზი

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი ვაპრობაში ხორციელდება მთლიანად სახალხო მეურნეობაში მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევების გავლენით, დარგობრივი მეცნიერების გამოკვლევებისა და რეკომენდაციების, მოწინავე გამოცდილებისა და ექსპერიმენტების საფუძველზე.

დარგის მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის უმნიშვნელოვანეს მიმართულებად ამ ეტაპზე გამოყოფენ: დაგეგმვისა და მართვის სრულყოფას; კომერციული მუშაობის დონის ამაღლებას; საქონელმოძრაობის ინდუსტრიული ტექნოლოგიის განვითარებას; მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის, ტექნიკური აღჭურვის ზრდასა და ხარისხობრივ გაუმჯობესებას.

ეკონომიკის მართვის სრულყოფა წარმოადგენს სახალხო მეურნეობის განვითარების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პრობლემას. XII ხუთწლედში და შემდგომ პერიოდში დასახულია მართვის სისტემის კომპლექსური განვითარების ამოცანა, რომ მიღწეულ იქნეს დაგეგმვის, ეკონომიკური ბერკეტებისა და სტიმულების, მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურის ორგანული ერთიანობა და ეფექტიანი ურთიერთქმედება. მართვის სისტემამ უნდა უზრუნველყოს წარმოების განვითარების ინტენსიური ფაქტორების მაქსიმალური გამოყენება, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარება, საზოგადოებრივ მოთხოვნილებათა რაც შეიძლება სრულად დაკმაყოფილება.

ვაპრობის მართვის სრულყოფილ მექანიზმს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს იმასთან დაკავშირებით, რომ დარგის მართვის

სისტემა მრავალფეროვანი და მრავალსაფეხურიანია. ვაჭრობის საწარმოები იმყოფება 50-ზე მეტი სამინისტროსა და უწყების დაქვემდებარებაში. გარდა ამისა, ვაჭრობის საწარმოების მართვა ხორციელდება ორმაგი დაქვემდებარების (სამინისტრო, უწყება და სახალხო დეპუტატების საბჭოების აღმასკომი) წესით. ამიტომ განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ვაჭრობის დაგეგმვისა და მართვის სრულყოფის საკითხებს.

XI ხუთწლედში ჩატარდა გარკვეული მუშაობა ვაჭრობაში პერსპექტიული დაგეგმვის როლის გაძლიერების, მრეწველობასთან სამეურნეო კავშირების განმტკიცების მიმართულებით. სახალხო მოხმარების საქონლის ასორტიმენტის გაფართოებისა და ხარისხის გაუმჯობესების. საქონელმომძრაობის რაციონალიზაციის მიზნით შემოიღეს ხუთწლიან შეთანხმებათა დადების პრაქტიკა ვაჭრობისა და მრეწველობის შესაბამის ორგანიზაციებს (გაერთიანებებს) შორის. საბითუმო ვაჭრობის ორგანიზაციებს, მრეწველობის საწარმოებთან საქონლის წარმოების გეგმების ჩამოყალიბებისათვის მუშაობის დროულად ჩასატარებლად გამოეყოფათ სასაქონლო ფონდები ხუთწლიან პერიოდზე ყოველწლიურ ჭრილში.

სსრ კავშირის ვაჭრობის სისტემაში 1980 წლიდან ტარდება ექსპერიმენტი საქონელბრუნვის დაგეგმვისა და მუშაკთა პრემირების წესის სრულყოფისათვის, რომლის მიზანია მოსახლეობის სავაჭრო მომსახურების გაუმჯობესება საკმარისი ასორტიმენტის საქონლით შეუფერხებელი ვაჭრობის. სასაქონლო რესურსების მოქნილი მანევრირების, მუშაკთა მატერიალური დაინტერესების გაძლიერების, აგრეთვე, სავაჭრო ქსელის კომპლექსური რაციონალიზაციის ფართოდ დანერგვის გზით. ექსპერიმენტის პირობებში საცალო საქონელბრუნვის სახელმწიფო გეგმა უმტკიცდებათ მხოლოდ საცალო სავაჭრო ორგანიზაციებს (გაერთიანებებს, ფირმებს) და სრულ სამეურნეო ანგარიშზე მყოფ მაღაზიებს. სხვა მაღაზიებისათვის საცალო საქონელბრუნვის მოცულობა განისაზღვრება ერთი წლით კვარტალურ ჭრილში როგორც საანგარიშო მაჩვენებელი, რომელიც გამოიყენება მაღაზიის ჯგუფის დასადგენად. ამ მაჩვენებლის მიხედვით განისაზღვრება, აგრეთვე, მუშაკთა ხელ-

ფასის სანარდო დანარიცხი და სამეურნეო საქმიანობის სხვა მახასიათებლები (მოგება, მიმოქცევის ხარჯები და ა. შ.).

ამ წესით იყენებენ შრომის ანაზღაურების როგორც დროით-პრემიალურ, ისე სანარდო-პრემიალურ სისტემას. მაღაზიის მუშაკების პრემირება ხდება შემდეგნაირად: ხელმძღვანელ, საინჟინრო-ტექნიკურ მუშაკებს, სპეციალისტებსა და მოსამსახურეებს პრემია ეძლევათ საქონელბრუნვის ფაქტიური მატებისათვის წინა წლის შესაბამის პერიოდთან შედარებით; მასობრივი პროფესიის მუშაკების (გამყიდველების, მოლარე-კონტროლიორების, დამფასებლების და სხვა) პრემირება ხდება საასორტიმენტო ჩამონათვალით გათვალისწინებული საქონლით შეუფერხებელი ვაჭრობისათვის. ყველა კატეგორიის მუშაკისათვის პრემიის გაცემისას მხედველობაში მიიღება სავაჭრო მომსახურების მაღალი ხარისხი.

აღნიშნული ექსპერიმენტის ჩატარებამ მატერიალურად დააინტერესა ხელმძღვანელი, საინჟინრო-ტექნიკური მუშაკები, სპეციალისტები და მოსამსახურეები საქონელბრუნვის გაზრდისა და საქონლის ასორტიმენტის გაფართოებისათვის. ვინაიდან მომსახურების ხარისხის მთავარი მაჩვენებელი გახდა დამტკიცებული საასორტიმენტო ჩამონათვალი. შემცირდა მოსახლეობის საჩივრები საქონლის წყვეტილობაზე სავაჭრო ქსელში.

ექსპერიმენტის პირობებში მუშაობამ ხელი შეუწყო საცალო სავაჭრო ორგანიზაციებს (გაერთიანებებს) უფრო ოპერატიულად განეხორციელებინათ სასაქონლო რესურსების მანევრირება, გაეაქტიურებინათ კომერციული საქმიანობა — გაეძლიერებინათ ზემოქმედება საქონლის მიმწოდებლებზე, აემაღლებინათ მათი პასუხისმგებლობა სავაჭრო ქსელში ფართო ასორტიმენტის საქონლის რიტმულად და სრულად მიწოდებისათვის. გარდა ამისა, საცალო სავაჭრო ორგანიზაციებმა (ვაჭრობებმა) გააფართოეს საბითუმო ბაზების საწყობებიდან საქონლის რგოლური შეზიდვა მაღაზიებში და სხვა პროგრესული ფორმები. ექსპერიმენტმა შექმნა აგრეთვე უკეთესი პირობები ქსელის სპეციალიზაციისა და კონცენტრაციისათვის.

1984 წელს ექსპერიმენტის პირობებში მუშაობდა 144 საცალო სავაჭრო ორგანიზაცია (გაერთიანება, ფირმა) 14 მოკავშირე რეს-

პუბლიკაში, რომელთა შედგენილობაში შედის 6,2 ათასი მალაზია. მათი მუშაკების რიცხვი შეადგენდა საცალო ვაჭრობაში დასაქმებულთა 7,4% (139,3 ათას კაცს), ხოლო საქონელბრუნვის მოცულობა — სსრ კავშირის ვაჭრობის სამინისტროს სისტემის საცალო ქსელის ბრუნვის 7,3%. ამასთან ლიტვის სსრ-ში. რსფსრ-ს ვორონეჟის, ლიპეცკის, მურმანსკის და პერმის ოლქებში ექსპერიმენტის პირობებზე გადაყვანილი იყო ყველა ადგილობრივი ვაჭრობა. საქართველოს სსრ-ში ამ წესით მუშაობაზე გადაყვანილია თბილფეხსაცმელვაჭრობა.

წამოაყენეს წინადადება იმის თაობაზეც, რომ გაუქმდეს საცალო საქონელბრუნვა, როგორც მთავარი საგეგმო მაჩვენებელი სავაჭრო საწარმოებისა და ორგანიზაციებისათვის და გამოიყენონ იგი როგორც საანგარიშო მაჩვენებელი ნორმატივებისა და სასაქონლო უზრუნველყოფის დადგენის დროს. საქონელბრუნვის ნაცვლად დაწესდეს მოგების საგეგმო ნორმატივი და ხელფასის დანახარჯების საგეგმო ნორმატივი, გამომდინარე საცალო საქონელბრუნვის 1000 მანეთიდან. ახალ მაჩვენებელზე გადასვლა, რომელიც ემყარება სტაბილურ ნორმატიულ ბაზას, დაინტერესებს კოლექტივს, დააჩქაროს საქონლის რეალიზაცია მინიმალური დანახარჯებით¹.

ვაჭრობის მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფა XI ხუთწლედში მიზნად ისახავდა სამმართველო საქმიანობის კონცენტრაციას, პარალელიზმის ლიკვიდაციასა და სავაჭრო სისტემების მოქმედების (საქმიანობის) ზონის გამიჯვნას. ასეთი მიდგომა ხელს უწყობდა მალაზიების გამსხვილებას, მათს რაციონალურ განლაგებასა და სპეციალიზაციას, მოწინავე ტექნოლოგიისა და ტექნიკის დანერგვას.

სავაჭრო საწარმოთა მართვის კონცენტრაციისა და რაციონალური სპეციალიზაციის ერთ-ერთ ეფექტიან ფორმად იქცა საბოთუმო-საცალო გაერთიანება. მაგალითად, მნიშვნელოვან წარმატებებს მიაღწია გაერთიანებებმა: „ავეჯი“ და „სასპორტო საქონელი“. ასეთი გაერთიანებები პირველად შეიქმნა უკრაინის სსრ-

¹ Ускорение: сложение сил науки и практики, газета «Советская торговля», 8 мая 1968 г.

ში და ამჟამად ანალოგიური გაერთიანებები ფუნქციონირებენ ჩვენს რესპუბლიკაშიც.

საბითუმო-საცალო გაერთიანებებმა უზრუნველყვეს ავეჯისა და სასპორტო საქონლის გაყიდვის მაქსიმალური კონცენტრაცია სპეციალიზებულ მაღაზიებში, საბითუმო და საცალო ვაჭრობის ინტერესების ერთიანობა, კომერციული მუშაობის გააქტიურება. გაერთიანებებმა ქმედითი ღონისძიებები ჩაატარეს საქონლის ასორტიმენტის ფორმირებისათვის მოსახლეობის მოთხოვნის შესწავლის გაუმჯობესების საფუძველზე.

საბითუმო-საცალო გაერთიანებების შექმნამ განაპირობა მატერიალური და ფულადი საშუალებების კონცენტრაცია, მათი მიზანმიმართული გამოყენება მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარების, შრომის კომპლექსური მექანიზაციის, მოსახლეობის სავაჭრო მომსახურების სრულყოფისათვის.

კარგ შედეგებს მიაღწია ვაჭრობის საქალაქო სამეურნეოანგარიშიანმა სამმართველოებმა. მაგალითად, კლაიპედის (ლიტვის სსრ) საქალაქო სამეურნეოანგარიშიანი ვაჭრობის სამმართველოს სისტემაში ვაჭრობის პროგრესული მეთოდების ფართოდ დანერგვის შედეგად საქონელბრუნვა ერთ მუშაკზე 1,4 — 1,6-ჯერ მაღალია, ვიდრე საშუალოდ ქვეყნის ანალოგიურ ორგანიზაციაში. ერთ-ერთ მოწინავე ორგანიზაციად ითვლება ქ. რუსთავის ვაჭრობის სამმართველოც, რომელიც შეიქმნა რუსთავის საქალაქო საბჭოს აღმასკომის ვაჭრობის განყოფილების, რუსთავეაჭრობისა და რუსთავის საზოგადოებრივი კვების ტრესტის ბაზაზე¹.

დადებით შედეგებს იძლევა, აგრეთვე, მაღაზიების გაერთიანებული დირექციების შექმნაც; სახელდობრ წარმოიქმნება შესაძლებლობა უფრო ოპერატიულად და მაღალ დონეზე გადაწყდეს დაგეგმვისა და საქონელმომარაგების საკითხები, ამალღდეს მუშაობის ეფექტიანობა. ასეთი გამსხვილების დროს ერთიანდებიან საზოგადოებრივი ორგანიზაციებიც, რაც არსებითად აუმჯობესებს აღმზრდელობით მუშაობას შრომით კოლექტივებში, აძლიერებს ბრძოლას ნაკლოვანებებთან მოსახლეობის მომსახურებაში.

¹ ქალაქის სამეურნეოანგარიშიანი სამმართველოს ჩამოყალიბების აუცილებელი პირობაა ვაჭრობებისა და ტრესტების გაუქმება. ასეც მოხდა რუსთავეში.

ბოლო წლებში გარკვეული ღოხისძიებები ჩატარდა საზოგადოებრივი კვების სრულყოფისათვის. ბევრ რესპუბლიკაში (საოლქო დაცოფით) მოხდა ვაჭრობისა და საზოგადოებრივი კვების სამმართველოების გაყოფა. ოლქებში, რიგ მოკავშირე რესპუბლიკების დედაქალაქებში ვაჭრობის სამმართველოებს დამოუკიდებელ ქვედანაყოფებად გამოეყოთ საზოგადოებრივი კვების სამმართველოები. ამ სამმართველოებმა დადებითი გავლენა მოახდინეს საზოგადოებრივი კვების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განვითარებაზე, საკუთარი წარმოების პროდუქციის გამოშვების გადიდებაზე და სხვა. ჰაგრამ ამასთან მოსახლეობის კვების პროდუქტებით მობარაგების ორი ორგანოს შექმნა წარმოქმნის სადავო საკითხებს, იწვევს ზოგიერთ სიძნელეს მალაზიების ქსელისა და საზოგადოებრივი კვების საწარმოთა განვითარების თანაფარდობის და მათი მეშვეობით სასურსათო საქონლის რეალიზაციის განსაზღვრის დროს. ამიტომ, ჩვენი აზრით, ვიდრე საზოგადოებრივი კვება ვაჭრობის შემადგენელი ნაწილია, არ არის აუცილებელი მხოლოდ საშუალო რგოლში სპეციალური მართვის ორგანოს (სამმართველოს) ჩამოყალიბება¹.

ფრიად აქტუალური მნიშვნელობა აქვს საბითუმო ვაჭრობის მართვის საკითხს. ჩვენს ქვეყანაში საბითუმო ვაჭრობა ახდენს სახელმწიფოს ხელში სასაქონლო რესურსების ძირითადი მასის კონცენტრაციას. საჭირო მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შექმნას სახალხო მოხმარების საქონლის შენახვის, დახარისხებისა და მანევრირებისათვის. პირველად საბითუმო ვაჭრობის რეორგანიზაცია განხორციელდა 30-იანი წლების დასაწყისში და 1953 წლამდე საცალო ვაჭრობას ამარაგებდა სამრეწველო სამინისტროების გამსაღებელი ორგანიზაციები. შემდგომ მრეწველობაზე ზემოქმედების გაძლიერების მიზნით მიზანშეწონილად ჩაითვალა საბითუმო ვაჭრობის ქსელის გადაცემა სსრ კავშირის ვაჭრობის სამინისტროსათვის.

¹ იხ. გ. შუბლაძე, ვაჭრობის მართვა, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1981, გვ. 83-84.

1958 წელს მრეწველობის მართვის რეორგანიზაციისა და სახალხო მეურნეობის საბჭოს სისტემის შექმნასთან დაკავშირებით, გაუქმდა სსრ კავშირის ვაჭრობის სამინისტრო და იმავე წლის დეკემბერში საბითუმო ვაჭრობის ორგანიზაციები გადავიდა რესპუბლიკების ვაჭრობის სამინისტროს დაქვემდებარებაში. 1964 წელს საკავშირო და საკავშირო-რესპუბლიკური სამინისტროების აღდგენის შემდეგ საბითუმო ვაჭრობა დარჩა რესპუბლიკურ დაქვემდებარებაში. ასეთი მდგომარეობა ერთგვარად ზღუდავს საბითუმო ვაჭრობის შესაძლებლობებს ქვეყნის მასშტაბით საქონელზე მოთხოვნის სწორად განსაზღვრის, ვაჭრობის შეკვეთების განლაგების, სასაქონლო რესურსების მანევრირების, მრეწველობაზე ზემოქმედების ჩაზიოთ, განსაკუთრებით, როდესაც საქმე შეეხება რესპუბლიკებში საკავშირო დაქვემდებარების საწარმოებთან ურთიერთობას.

საბითუმო ვაჭრობის — ვაჭრობის მნიშვნელოვანი რგოლის მართვის ამჟამად არსებული დეცენტრალიზებული სისტემა გარკვეული ზომით განაპირობებს იმ ნაკლოვანებებს, რასაც ადგილი აქვს ვაჭრობის დარგში (ზოგიერთი ჩგუფის საქონლის კარბი წარმოება, ზოგიერთი ჩგუფის კი — დეფიციტი და სხვა).

ბელორუსიის სსრ-ში მიმდინარეობს საბითუმო ვაჭრობის მართვის რეორგანიზაციის ექსპერიმენტი, რომლის ჩატარებასთან დაკავშირებით ლიკვიდირებულ იქნა საბითუმო ვაჭრობის რესპუბლიკური კანტორები. მათი აპარატი შეუერთდა სამინისტროს ცენტრალურ აპარატს და შეიქმნა სამი სამმართველო: სასურსათო ვაჭრობის, კულტურულ-საყოფაცხოვრებო და სამეურნეო დანიშნულების, ქსოვილების, შეკერილი ნაწარმისა და ფეხსაცმლით ვაჭრობის. ამ სამმართველოების მეშვეობით ბელორუსიის სსრ ვაჭრობის სამინისტრო ახორციელებს კომერციულ ფუნქციებს, რომელსაც ადრე ასრულებდა საბითუმო კანტორები. საბითუმო ვაჭრობის კანტორების სხვა ფუნქციებს რესპუბლიკის საბითუმო ბაზების მიმართ ასრულებენ ცენტრალური აპარატის შესაბამისი სამმართველოები (საგეგმო-ეკონომიკური, ვაჭრობის ორგანიზაციის, შრომისა და ზღუფასის და ა. შ.). ამასთან ბელორუსიის სსრ ვაჭრობის სამინისტროს აპარატი გადაიყვანეს დაგეგმვისა და ეკონომიკური სტიმულირების ახალ პირობებზე: სამინისტროს აპარატის მუშაკების პრემირება პირდაპირ დამოკიდებულია დარგის მუშაობის შედე-

გებზე. რესპუბლიკაში დამუშავდა ფართო მასშტაბის ექსპერიმენტის ჩატარების შესაბამისი მეთოდური დოკუმენტები და დაშთავრდა მოსამზადებელი სამუშაო. ექსპერიმენტის მიზანია სავაჭრო ორგანიზაციებისა და საწარმოების დაინტერესების ამაღლება საქონელბრუნვის გადიდებისა და მაღალმწარმოებლური შრომისათვის, დაგეგმვასა და საწარმოო საკითხების გადაწყვეტაში მათი უფლებების გაფართოების საფუძველზე. ექსპერიმენტი ითვალისწინებს დაგეგმვაში ეკონომიკური ნორმატივების როლის გაძლიერებას, საგეგმო მაჩვენებელთა რაოდენობის შემცირებას, მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დაჩქარების სტიმულირებას. საკითხის ასეთი გადაწყვეტა პირდაპირ შეესაბამება სკკპ XXVII ყრილობის მოთხოვნებს.

მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფის მიზნით დამუშავდა და დაინერგა ყველა მოკავშირე რესპუბლიკაში (საქართველოს სსრ-ში 1983 წლის ივლისში) ვაჭრობის მართვის გენერალური სქემები. გენერალური სქემის დამუშავებისას უნდა გადაწყვეტილიყო რიგი ამოცანები, პირველ რიგში სხვადასხვა სავაჭრო ორგანიზაციათა მომსახურების (საქმიანობის) ზონების ზუსტი გამიჯვნა. საქმე ის არის, რომ ბევრ ქალაქში მაინც ფუნქციონირებს მრავალი სისტემის სავაჭრო ობიექტები (მაღაზიები, საწყობები). ყოველივე ეს იწვევს შრომითი რესურსების, კაპიტალური დაბანდების საშუალებათა დაქსაქსვას, დუბლირებას, სასაქონლო მარაგის ზრდას და სხვა ნეგატიურ მოვლენებს.

მიუხედავად გარკვეული მუშაობის ჩატარებისა, ბოლომდე არ არის მიყვანილი ვაჭრობის ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფის საქმე. ერთ-ერთ საკვანძო პრობლემას შეადგენს დარგის მართვის პროცესების ავტომატიზაცია¹. დღემდე დარგის მუშაობის ისეთ მნიშვნელოვან უბნებზე, როგორიცაა: მოთხოვნის შესწავლა, განაცხადებისა და შეკვეთების შედგენა, საქონელმოძრაობის აღრიცხვა და სხვა, არ არის დანერგილი თანამედროვე ტექ-

¹ ლიტერატურასა და პრაქტიკაში ხშირად ხმარობენ „მართვის ავტომატიზებულ სისტემას“, რაც პირობითია. უფრო სწორია, როგორც აღნიშნავს ზოგიერთი ავტორი, ეხმაროთ „მონაცემების დამუშავების ელექტრონული სისტემა“.

ნიკური საშუალებები. ვაჭრობაში მოქმედი ელექტრონულ-გამოსათვლელი მანქანები (ტექნიკა) არ გამოიყენება ეფექტიანად. ყველაზე შრომატევადია საქონლის აღრიცხვა საცალო და საბითუმო რგოლებში. მუშავდება სისტემა ქ. მოსკოვის მაღაზიებში შეყვანილი ნაწარმით ვაჭრობისა, რომელსაც ამზადებს გაერთიანება „ბოლშევიჩკა“. XII ხუთწლედის ბოლოსათვის ასეთი სისტემა უნდა დაინერგოს ყველა ძირითადი ჯგუფის საქონელზე.

ამჟამად მართვის გენერალური სქემები მოქცეულია დარგობრივ ჩარჩოებში, არ არის რეგლამენტირებული მათი დამუშავებისა და დანერგვის, დაზუსტებისა და კონტროლის წესი. მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურის სრულყოფის მუშაობის ეფექტიანობას მნიშვნელოვნად ამცირებს მართვის სისტემის სრულყოფის სხვა მიმართულებებისაგან მოწყვეტა. მართვის სრულყოფა, როგორც ცნობილია, რთული კომპლექსური პრობლემაა. ორგანიზაციული სტრუქტურის ცვლილება მოითხოვს ფუნქციების გადანაწილებას, მატერიალური სტიმულირების, შრომის ორგანიზაციის გაუმჯობესებას, კადრების კვალიფიკაციის ამაღლებას და ა. შ. მართვის სისტემის ცალკეული ელემენტების გაუმჯობესება მათი ურთიერთკავშირის გათვალისწინების გარეშე და ეპიზოდური მუშაობა ამ ხაზით არ იძლევა და არც შეიძლება იძლეოდეს არსებით ეფექტს. მართვის შემდგომი სრულყოფა შესაძლებელია ყველა მისი ძირითადი კომპონენტის (ცენტრალიზებული დაგეგმვის, მართვის ორგანიზაციული სტრუქტურის, შრომის ანაზღაურებისა და მატერიალური სტიმულირების, ფინანსურ-საკრედიტო ურთიერთობის) კომპლექსური სრულყოფის საფუძველზე. ამასთან აღსანიშნავია ისიც, რომ ვაჭრობის სამინისტროში არ ხდება მართვის მთელი სისტემის სრულყოფის სამუშაოთა კოორდინაცია, დღემდე არ არის შესაბამისი სტრუქტურული ქვედანაყოფი. მართვის სრულყოფის მნიშვნელობისა და ამ მიმართულებით სისტემატურად მუშაობის ჩატარების გათვალისწინებით მიზანშეწონილია სამინისტროს აპარატში, სავაჭრო ორგანიზაციებსა და საწარმოებში სათანადო სამსახურების შექმნა.

გარდა ამისა, დარგის მართვის სისტემის სრულყოფა უნდა იყოს შეხამებული მართვის სრულყოფასთან სახალხო მეურნეობის დონეზე. ე. ი. მიზანშეწონილია მთლიანად ქვეყნის სახალხო

მეურნეობის მართვის გენერალური სქემის დამუშავება. ამჟამად მომწიფდა საკითხი მართვის სისტემის სრულყოფის საერთო-სახელმწიფო მიზნობრივი კომპლექსური პროგრამის დამუშავების აუცილებლობის შესახებ. რომელსაც საფუძვლად დაედება საერთო კანონზომიერებანი და პრინციპები. ასეთი პროგრამის დამუშავება შექმნის პირობებს მართვის სისტემის სრულყოფის მუშაობის გეგმიან რელსებზე გადასაყვანად¹.

სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს ვაჭრობის მრეწველობასთან მუშაობის გარდაქმნის, კომერციული საქმიანობის დონის მკვეთრად ამაღლების საკითხი, რომ სრულად დაკმაყოფილდეს საბჭოთა ადამიანების მზარდი მოთხოვნა მაღალხარისხოვან და მრავალფეროვან სახალხო მოხმარების საქონელზე. ამის ნათელ დადასტურებას წარმოადგენს სკკპ ცენტრალური კომიტეტისა და სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს დადგენილება „მსუბუქი მრეწველობაში სახალხო მოხმარების საქონლის წარმოების, დაგეგმვის, ეკონომიკური სტიმულირების გაუმჯობესებისა და მართვის სრულყოფის შესახებ“². დადგენილია, რომ სსრ კავშირის მსუბუქი მრეწველობის სამინისტროს სისტემის საწარმოო გაერთიანებების (საწარმოების) მიერ სახალხო მოხმარების საქონლის წარმოების, მისი ასორტიმენტისა და ხარისხის გეგმების შემუშავების საფუძველია ვაჭრობის შექვეთა, რომელიც საქონლის გაყიდვის საბითუმო ბაზრობათა³ შედეგების შესაბამისად ყალიბდება. ამასთან გადაწყვეტილია გაფართოვდეს მსუბუქი მრეწველობის გაერთიანებებ-

¹ სსრ კავშირის სახელმწიფო საგეგმო კომიტეტთან თუნქციონირებს მართვის, დაგეგმვისა და სამეურნეო მექანიზმის სრულყოფის კომისია, რომელმაც განიხილა საკითხი ვაჭრობაში სამეურნეო მექანიზმის სრულყოფის შესახებ; ძირითადად მოწონებულია მომზადებული დოკუმენტები და მიცემულია მითითებები მათი დამატებით დადამუშავებისათვის განხილვის გათვალისწინებით. იხ. «Экономическая газета», 1986, № 26, с. 21.

² გაზეთი „კომუნისტი“, 6 მაისი, 1986 წელი.

³ გარდა ამისა, ტარდება ნაშეტი, საქონლის გაყიდვის საბითუმო ბაზრობებიც. ამ ორი საბითუმო ბაზრობების ჭეროვნად გამოყენის საკითხი კარგა ხანია დაყენებულია ჩვენ მიერ. იხ. Г. Ш у б л а д з е, О прямых связях торговли с промышленностью в новых условиях хозяйствования, журн. «Вопросы экономики», 1969, № 12, с. 129—130.

სა (საწარმოებსა) და სავაჭრო ორგანიზაციებს შორის ხანგრძლივი სამეურნეო ურთიერთკავშირი. ასეთი ურთიერთკავშირი ფორმდება სამეურნეო ხელშეკრულებით რამდენიმე წლის ვადით. საქონლის ასორტიმენტის გაფართოებისა და მისი განაწილების დაჩქარების მიზნით ნებადართულია გაიყიდოს განსაკუთრებით მოდური საქონელი სახელშეკრულებო ფასებით. ამ საქონლით ბაზრის გაჯერებისა და მის ცალკეულ სახეობებზე მოთხოვნის შემცირების კვალობაზე საწარმოო გაერთიანებებს (საწარმოებს) სავაჭრო ორგანიზაციებთან (საწარმოებთან) შეთანხმებით შეუძლიათ შეამცირონ აღწეული საქონლის ფასები.

იმ მიზნით, რომ გაძლიერდეს სსრ კავშირის მსუბუქი მრეწველობის სამინისტროს სისტემის საწარმოო გაერთიანებათა (საწარმოთა) და სავაჭრო ორგანიზაციათა (საწარმოთა) ეკონომიკური პასუხისმგებლობა სახელშეკრულებო ცალდებულებათა დაცვისათვის, გამკაცრებულია სანქციები საქონლის მიწოდების ვადის დარღვევის ან უკმარისოდებისათვის. მყიდველი იმავე ოდენობით უხდის მიმწოდებელს პირგასამტეხლოს საქონლის არგატანისათვის. აგრეთვე ხელშეკრულებით დადგენილ მიწოდების ვადაში (პერიოდში) მიმწოდებლის მიერ გაგზავნილი საქონლის მიღებაზე უსაფუძვლო უარის თქმისათვის.

მოსახლეობის მოთხოვნის შესაბამისად საქონლის საბითუმო გაყიდვის ბაზრობათა ორგანიზაციის გაუმჯობესების მიზნით დადგენილია, რომ რესპუბლიკური, სამხარეო, საოლქო და საოლქოთაშორისო, ხოლო საქიროების შემთხვევაში — სარესპუბლიკათაშორისო ბაზრობები ეწყობა, როგორც წესი. წელიწადში 2-ჯერ.

საქონლის საბითუმო გაყიდვის ბაზრობათა როლის გაძლიერების მიზნით გათვალისწინებულია 1987 წლიდან განხორციელდეს გადასვლა ასეთ ბაზრობებზე სსრ კავშირის მსუბუქი მრეწველობის სამინისტროს სისტემის საწარმოო გაერთიანებათა (საწარმოთა) მიერ საქონლის თავისუფალ გაყიდვაზე. თავისუფალ გაყიდვას განხორციელებენ იმ პირობით, თუ უზრუნველყოფილია მიწოდება საერთო-საკავშირო და აგრეთვე, რესპუბლიკათაშორისო საქიროებისათვის (საოლქო დაყოფის მქონე რესპუბლიკებს — საოლქოთაშორისო). ბაზრობებზე არარეალიზებული საქონლის შესყიდვა შეუძლია ვაჭრობის ყოველ საწარმოსა და ორგანიზაციას. მსუბუ-

ქი მრეწველობის საწარმოთა გაერთიანებებს (საწარმოებს) ენიჭებათ უფლება დამოუკიდებლად განახორციელონ ზეგეგმითი პროდუქციის რეალიზაცია, უწინარეს ყოვლისა, ოლქის, მხარის, მოკავშირე რესპუბლიკის ფარგლებში. საწარმოო გაერთიანებებს (საწარმოებს) ნება დაერთოთ თავიანთი შეხედულებისამებრ მიჰყიდონ სხვა სავაჭრო ორგანიზაციებს საქონელი, რომელიც არ გაუტანიათ მომხმარებლებს თვის განმავლობაში, აგრეთვე, საქონელი, რომლის მიღებაზე მყიდველმა უარი თქვა.

ვაჭრობაში და მთელს სახალხო მეურნეობაში ერთ-ერთი ურთულესი უბანია საქონელმოძრაობის ორგანიზაცია. ამიტომ მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მიღწევათა დანერგვა ამ უბანზე განსაკუთრებით აქტუალური გახდა. ამჟამად საქონლის წარმოებიდან მომხმარებლამდე დაყვანას სჭირდება დატვირთვა-გადმოტვირთვის და დაწყობის 15 — 20 ოპერაციის ჩატარება. ეს იწვევს შრომითი და მატერიალური რესურსების არაარაციონალურ გამოყენებას. ამიტომ ფრიად მნიშვნელოვანია საქონელმოძრაობის ტექნოლოგიის ინდუსტრიალიზაცია ტარა-მოწყობილობის გამოყენებით. ასეთი ტექნოლოგიის დანერგვა ხელს უწყობს დატვირთვა-გადმოტვირთვის სამუშაოების მაქსიმალურ მექანიზაციასა და დაჩქარებას, მძიმე, ხელით შრომის შემცირებას, სატრანსპორტო საშუალებათა გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლებას. იგი ქმნის პირობებს დატვირთვა-გადმოტვირთვის და სატრანსპორტო-სასაწყობო სამუშაოებზე დასაქმებული მუშაკების რაოდენობის შესამცირებლად მრეწველობაში, ტრანსპორტზე, საბითუმო და საცალო ვაჭრობაში.

საცალო სავაჭრო ქსელში სასურსათო საქონლის ტარა-მოწყობილობით შეზღუდა ათავისუფლებს საცალო ვაჭრობის მუშაკებს რიგი ოპერაციების (დაფასობა, შეფუთვა, დამარკვა) შესრულებისაგან, მყიდველი თვითმომსახურების მეთოდით არჩევს მისთვის საჭირო ნაწარმს, ამით მცირდება საზოგადოების დანახარჯები მომხმარებლამდე საქონლის დასაყვანად, მეტი ყურადღება ეთმობა ვაჭრობაში მომსახურების კულტურის ამაღლებას.

ტარა-მოწყობილობის დანერგვის გამოცდილებით დადგინდა, რომ თითოეული კონტეინერი ოპტიმალური ბრუნვადობის პირო-

ბებში იძლევა 90 მანეთამდე ეკონომიკურ ეფექტს, ერთი ერთეული ტარა-მოწყობილობის დამზადების ხარჯების ანაზღაურება ხდება დააჯღოებით ერთი წლის განმავლობაში. 1000 ერთეული ტარა-მოწყობილობის გამოყენებით შეიძლება 60 კაცის გამოთავისუფლება, რომლებიც დასაქმებული არიან დატვირთვა-გადმოტვირთვის და სატრანსპორტო სამუშაოებზე. ამ პროგრესული ტექნოლოგიის დანერგვით მრეწველობა ლებულობს მთლიანი ეფექტის 68%, ვაჭრობა — 20% და ტრანსპორტი — 12%.

XI ხუთწლედში საქონელმოდრადობის ინდუსტრიალიზაცია მიმდინარეობდა დარგთაშორისო კომპლექსური პროგრამის ჩარჩოებში, რომელიც დაამტკიცა სსრ კავშირის სახელმწიფო საგეგმო კომიტეტმა და ვაჭრობის სამინისტრომ მოკავშირე რესპუბლიკების მინისტრთა საბჭოებთან და დაინტერესებულ სამინისტროებთან (უწყებებთან) შეთანხმებით. პროგრამაში მოცემული იყო ვაჭრობის ტარა-მოწყობილობის გამოყენებით მუშაობაზე გადაყვანის კონკრეტული დავალებანი ქვეყნის 16 რეგიონში (ლიტვის სსრ, მოსკოვი, ვოროშილოვგრადი, ჩერნიგოვის ოლქი, ცელინოგრადი, გომელი, რუსთავი, დაუგავილსი და სხვა). პროგრამამ მოიცვა მალაზიების მნიშვნელოვანი რიცხვი 440 ათას მ² სავაჭრო ფართობით, რომელშიც გათვალისწინებული იყო 520 ათასი ერთეული ტარა-მოწყობილობის დანერგვა შესაბამისი რესპუბლიკური, საოლქო და საქალაქო საგეგმო და სამეურნეო ორგანოების წინაშე დაისვა შემდეგი ამოცანები:

სასურსათო, საქონლის დასაფასებლად აუცილებელი სიმძლავრეების შექმნა როგორც მრეწველობაში, ისე ვაჭრობაში;

ვაჭრობაში ახალი ობიექტების მშენებლობისა და მოქმედის რეკონსტრუქციის განხორციელება ტარა-მოწყობილობის პირობებში მუშაობისათვის;

მალაზიებში საქონლის ცენტრალიზებული მიწოდების უზრუნველყოფა სპეციალიზებული ავტოტრანსპორტით;

სადისპეტჩერო სამსახურების შექმნა საქონელმოდრადობის მართვის ოპერატიული სისტემით, ელექტრონული ტექნიკისა და კავშირგაბმულობის თანამედროვე საშუალებათა გამოყენებით;

საქონელგამტარი ქსელის ყველა რგოლის სრული უზრუნველყოფა ტარა-მოწყობილობით და დატვირთვა-გადმოტვირთვისა და

სატრანსპორტო-სასაწყობო სამუშაოების მექანიზაციის საშუალებებით.

აღნიშნული დავალება 1981 — 1984 წწ. და 1985 წლის პირველი ნახევრის მონაცემებით წარმატებით შესრულდა. 16 რეგიონში ტარა-მოწყობილობის გამოყენებით მუშაობს 2682 სასურსათო მაღაზია. დანერგილია 630 ათასი ერთეული ტარა-მოწყობილობა.

პროგრესული ტექნოლოგიის დანერგვის ეკონომიკურმა ეფექტიანობამ მხოლოდ ერთ — 1984 წელს შეადგინა 12 მილიონ მანეთამდე დაახლოებით 10 ათასი კაცის პირობითი გამოთავისუფლებით¹.

ამ ტექნოლოგიის პირობებში მუშაობის საბოლოო შედეგების შეფასება (ცალკეულ ორგანიზაციაში, ქალაქში) დაიწყო ტარა-მოწყობილობით მიწოდებული მოცულობის (ნატურაში) მაჩვენებლით და მისი ხვედრითი წონით ამ საქონლის მთლიან საბაზრო ფონდებში. ამასთან ტარა-მოწყობილობის დანერგვიდან მიღებული ეკონომიკური ეფექტის ობიექტურ შეფასებაში განსაკუთრებული ადგილი დაიკავა მისი ბრუნვალობის მაჩვენებელმა. ბოლო წლებში ეს მაჩვენებლები გახდა განმსაზღვრელი.

ამ მხრივ კარგ შედეგებს მიაღწია სახალხო დეპუტატების რუსთავის საქალაქო საბჭოს აღმასკომის ვაჭრობის სამმართველომ. მაგალითად, ტარა-მოწყობილობით მიწოდებული სასურსათო საქონლის ხვედრითმა წონამ ქალაქის საცალო ვაჭრობის მთლიან საბაზრო ფონდებში 1985 წელს შეადგინა რუსთავში 62%, ბელცში — 60, ცელინოგრადში — 53. ლიტვის სსრ ქალაქებში — 48 (მათ შორის კლაიპედაში — 95%), ვოროშილოვგრადში — 42, დაუგავპილსში — 41%. ყველაზე მაღალია ტარა-მოწყობილობის ბრუნვალობა ბელცში, სადაც ბრუნვა ხორციელდება 41-ჯერ წელიწადში მაშინ, როდესაც ეს მაჩვენებელი არ აღემატება პენზაში 35-ს, რუსთავში 32-ს, ვოროშილოვგრადში 26-ს. ბრუნვალობის ოპტიმალურ მაჩვენებლად მიჩნეულია 60 ბრუნვა ერთი წლის განმავლობაში. ტარა-მოწყობილობის ბრუნვალობა კი ხშირად შეადგენს მხოლოდ 10 — 15 ბრუნვას, ზოგჯერ იგი გამოიყენება როგორც სტაციონარული მოწყობილობა.

¹ Журн. «Советская торговля», 1986, № 1, с. 9.

საქონელმოდრავის ინდუსტრიული სისტემის განვითარების საქმეში პრობლემად რჩება სასურსათო და არასასურსათო საქონლის დაფასოება. ამჟამად მრეწველობა აწვდის ვაჭრობას დაახლოებით 35%-მდე დაფასებულ ნაწარმს. ამ საკითხს აქვს გადამწყვეტი მნიშვნელობა იმასთან დაკავშირებით, რომ XII ხუთწლედში გათვალისწინებულია პროგრესული ტექნოლოგიის დანერგვა 85 რეგიონში, მათ შორის ჩვენი რესპუბლიკის დედაქალაქში — თბილისში.

დადებითად გადაწყვეტას მოითხოვს ახალი ტექნოლოგიით მომუშავე მაღაზიების კრიტერიუმის დადგენის საკითხი. მეცნიერებსა და სპეციალისტებს შორის მიმდინარეობს პოლემიკა იმის გამო, თუ როგორი მაღაზია ჩაითვალოს ტარა-მოწყობილობით მომუშავედ? საქონლის რა ნაწილი უნდა იყიდებოდეს ტარა-მოწყობილობიდან, რომ მაღაზია ჩაითვალოს ახალი ტექნოლოგიით მომუშავედ? ზოგს ამისათვის საკმარისად მიაჩნია თუ იყიდება ამ წესით საქონლის 20%, ზოგს კი — 30%, ხოლო ზოგიც მოითხოვს 40%-ს.

არის საშიშროება არ მოხდეს ისე, როგორც მოხდა თვითმომსახურებასთან დაკავშირებით (მთლიან ბრუნვაში მისი წილის ხელოვნურად გაზრდა). ამიტომ შემოტანილია წინადადება — მაღაზია რომ მიეკუთვნოს ტარა-მოწყობილობით მომუშავე ობიექტს, საჭიროა დაწესდეს ასეთი კრიტერიუმი: ხელით შრომაში დასაქმებულ მუშაკთა რიცხოვნობის შემცირება. ბუღალტრული დოკუმენტებით უნდა შემოწმდეს, რამდენი მუშაობდა მაღაზიაში ახალი ტექნოლოგიის დანერგვამდე და მისი დანერგვის შემდეგ. თუ არ არის რიცხოვნობის შემცირება, ე. ი. არ არის საქონელმოდრავის პროგრესული სისტემა.

თანამედროვე პირობებში საქონლის შეძენის პროცესი კვლავინდებურად დიდ დროს ართმევს მოსახლეობას. სპეციალისტების გაანგარიშებით იგი შეადგენს ქვეყნის მასშტაბით 40 მილიარდ კაცულეს წელიწადში, რაც პირობით 20 მილიონი კაცის მოცდენის ტოლია. ამ დროის 25%-მდე იკარგება რიგში დგომაზე საქონლის შერჩევისა და ნაყიდობის ანაზღაურებისათვის. ამიტომ საქონლის გაყიდვის პროგრესული მეთოდების ფართო გამოყენებას

დიდი მნიშვნელობა აქვს მოსახლეობის ცხოვრების პირობების გაუმჯობესებას. მოხმარების ხარჯების შემცირებასა და საზოგადოებრივი შრომის ნაყოფიერების ამაღლებისათვის.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მიღწევების საფუძველზე ხელსაყრელი წინამძღვრები იქმნება საქონლის გაყიდვის უფრო სრულყოფილი მეთოდების, სავაჭრო მომსახურების რაციონალური ფორმების დასაწერად. საქონლის რეალიზაციის ყველაზე პერსპექტიულ მეთოდებად აღიარებულია: თვითმომსახურება როგორც სასურსათო, ისე არასასურსათო საქონლის გაყიდვის დროს; სასურსათო საქონლის გაყიდვა წინასწარი შეკვეთებით; არასასურსათო საქონლის გაყიდვა ნიმუშების მიხედვით; ზოგიერთი სასურსათო და არასასურსათო საქონლის გაყიდვა ინდივიდუალური მომსახურებით: ვაჭრობა ავტომატების მეშვეობით.

მსოფლიო პრაქტიკა, საბჭოთა ეკონომისტების გაანგარიშებანი ადასტურებენ, რომ საქონლის თვითმომსახურების მეთოდით გაყიდვამ შეიძლება მიაღწიოს მთლიან საცალო საქონელბრუნვაში 80%-მდე. 1984 წლის მონაცემებით ეს მაჩვენებელი ჩვენს ქვეყანაში დაახლოებით 60%-ს შეადგენს.

უკანასკნელ პერიოდში თვითმომსახურების მეთოდით სავაჭრო მომსახურებაში ბევრი რამ შეიცვალა. ჯერ ერთი, ამ მეთოდით საქონლის გაყიდვა მაღაზიების სავაჭრო დარბაზში განხორციელდა ტარა-მოწყობილობიდან, მეორე, მყიდველთა მომსახურების დაჩქარების მიზნით გაუმჯობესდა ანგარიშსწორების კვანძების მუშაობა. გამოიკვეთა სამი მიმართულება: ანგარიშსწორების ერთიანი კვანძების შექმნა, მათი აღჭურვა თანამედროვე მაღალმწარმოებლური საღაროს აპარატებით და შრომის ორგანიზაციის სრულყოფა. თვითმომსახურების ბევრ მაღაზიაში მუშაკებს ასწავლიან შრომის მოწინავე ხერხებსა და მეთოდებს, კერძოდ, ე. წ. მუშაობის „ბრმა“ მეთოდს, რომლის დროსაც მოღვაწე-კონტროლიორის შრომის ნაყოფიერება იზრდება 12 — 15%-ით, ანგარიშსწორების ტექნოლოგიის ორი კალათის გამოყენებით და სხვა.

უნივერსალები და დიდი მაღაზიები გადავიდნენ ანგარიშსწორების ოპერაციათა ცენტრალიზაციაზე ანგარიშსწორების ერთიან კვანძებში. ამ ღონისძიებამ ხელი შეუწყო საქონლის შესა-

ქენად დროის დანაკარგების შემცირებას, მოსახლეობის მომსახურების გაუმჯობესებას, საქონელბრუნვის გაზრდას. კერძოდ, 2300 მ² ფართობის უნივერსალში მთელი სავაჭრო-ტექნოლოგიური პროცესის სრულყოფამ გამტარუნარიანობა გაზარდა 25%-ით. დრო საქონლის შესაძენად შეამცირა 30%-ზე მეტად, ანგარიშსწორება დაჩქარდა 3-ჯერ. ანგარიშსწორების ერთიანი კვანძების შექმნა ავთვისუფლებს გამყიდველებს ამ საქონლის უშუალო გაყიდვის პროცესისაგან და მათ ეძლევათ შესაძლებლობა მეტი ყურადღება დაუთმონ მყიდველთა კონსულტაციას.

არასასურსათო მალაზიებში (უნივერსალებში) ინერგება სავაჭრო კომპლექსები „ყველაფერი ქალებისათვის“, „საქონელი მამაკაცებისათვის“, „საქონელი სპორტისათვის“ და ა. შ. უნივერსამებში. დიდ სასურსათო მალაზიებში მიზანშეწონილია პირველი მოთხოვნილების არასასურსათო საქონლის ფართო ასორტიმენტით (გალანტერიის, პარფიუმერიის, საოჯახო საქონლის და სხვა) ვაჭრობა. მოწინავე სამამულო გამოცდილება, სოციალისტური ქვეყნების პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ არასასურსათო საქონლის ხვედრითი წონა სასურსათო მალაზიებში უნდა შეადგენდეს 15%-ს.

XI ხუთწლედში ფართოდ გავრცელდა სასურსათო საქონლის გაყიდვა წინასწარი შეკვეთებით. ამ მეთოდმა დაიწყო განვითარება მოსკოვსა და ლენინგრადში 50-იანი წლების დასაწყისში და ხორციელდება მალაზიებში შეკვეთების განყოფილებათა (მაგიდების) მეშვეობით. შემდგომ ასეთი მეთოდით გაყიდვა დაიწყო სამრეწველო საწარმოებში, მშენებლობაზე, დაწესებულებებში.

შეკვეთების ინდუსტრიული წესით შესრულება (დაფასობა, დაკომპლექტება თანამედროვე სავაჭრო-ტექნოლოგიური მოწყობილობის გამოყენებით) დროს, საქონლის შესაძენად ვაჭრობის ჩვეულებრივ მეთოდთან შედარებით, ამცირებს 7-ჯერ მეტად, თვითმომსახურებასთან შედარებით კი — 3-ჯერ. ამ მეთოდით ვაჭრობის დროს უმჯობესდება მალაზიების სამეურნეო საქმიანობის მაჩვენებლები, ვინაიდან იმავე ფართობზე ისინი აღწევენ მეტ საქონელბრუნვას.

კულტურულ-საყოფაცხოვრებო და საოჯახო დანიშნულების საქონელი (ავეჯი, პიანინო, მაცივარი და ა. შ.) იყიდება ნიმუშების მიხედვით, შინ მიტანითა და აწყობა-დაყენებით. საქონელი გა-

მოფენილია მაღაზიის სავაჭრო დარბაზში, ნაყიდობის გაფორმების შემდეგ საქონლის გაგზავნა ხდება საბითუმო რგოლის საწყობიდან ან უშუალოდ სამრეწველო საწარმოდან. ანალიზით დადგენილია, რომ ყველაზე ღირდ ეკონომიკური ეფექტი მიიღება, როდესაც მყიდველის ბინაზე მიტანით იყიდება ავეჯის მთელი მოცულობის 50 — 70%.

ამჟამად სახელმწიფო ვაჭრობაში 4.5 ათასი არასასურსათო მაღაზია ვაჭრობს ნიმუშების მიხედვით. მათი საქონელბრუნვის ხედრითი წონა არასასურსათო საქონლის ბრუნვაში შეადგენს დაახლოებით 10.5%-ს. ამ მეთოდით საქონლის გაყიდვის შემდგომი განვითარების, სავაჭრო, სატრანსპორტო ორგანიზაციებს, საწარმო-დამამზადებლებს და მოსახლეობის საყოფაცხოვრებო მომსახურებას შორის სახელშეკრულებო ურთიერთობათა მოწესრიგებისათვის სსრ კავშირის ვაჭრობის სამინისტრომ დაინტერესებულ სამინისტროებთან და უწყებებთან შეთანხმებით შეიმუშავა დიდგაბარიტაინი საქონლის ნიმუშების მიხედვით გაყიდვის ორგანიზაციის ტიპური წესი. ეს დოკუმენტი არეგულირებს მხარეთა ურთიერთდამოკიდებულებას. რომლებიც მონაწილეობენ საქონლის დამზადებაში, შინ მიტანასა და რეალიზაციაში.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ერთ-ერთ მიმართულებას ვაჭრობაში, შრომის ეფექტიანობისა და მომსახურების კულტურის ამაღლების მნაშენელოვან პირობას წარმოადგენს საქონლის გაყიდვის განვითარება ავტომატის მეშვეობით. სავაჭრო ავტომატების გამოშვებამ 1981 — 1984 წლებში ყოველწლიურად შეადგინა 60 — 62 ათასი ერთეული (წყლების, ბურახის, მცენარეული ზეთის და სხვა საქონლის გასაყიდად). გარდა ამისა, უშვებენ კომპლექტებს კაფე-ავტომატებისათვის (აპარატებს ცალობითი საქონლის, ყავის, წვენების და სხვა პროდუქტებისათვის). მაგრამ ეს პროგრესული მეთოდი გამოიყენება არასაკმარისად. ამჟამად ვაჭრობაში გამოიყენება დაახლოებით 100 ათასი ავტომატი. უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა მათი ხარისხის გაუმჯობესება, ამასთან ვაჭრობის ამ სახეობისათვის მთავარია შესაბამისი დაფასოების საქონელი.

„უკანასკნელ წლებში ფართო განვითარება პოვა კოლექტიურმა მებაღეობამ და სააგარაკო ტიპის სახლების მშენებლობამ. პერსპექტივაში მნიშვნელოვნად გაიზრდება სამშენებლო მასალებით ვაჭრობა. მაგრამ ამ მასალების მიწოდების ორგანიზაცია ჯერჯერობით არ არის მოგვარებული. ასეთი მომსახურების გაწევა შეუძლია ვაჭრობას სატრანსპორტო ორგანიზაციებთან ერთად, ხოლო მომავალში — საყოფაცხოვრებო მომსახურებასთან ერთად (სახლების მშენებლობა მოსახლეობის შეკვეთებით).

ვაჭრობისა და მომსახურების სისტემის გაუმჯობესება თანამედროვე მოთხოვნათა დონეზე საჭიროებს დარგის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განვითარებას მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მიღწევათა დანერგვით. საქმე შეეხება სავაჭრო ქსელის განვითარებასთან ერთად მის აღჭურვას აუცილებელი სავაჭრო-ტექნოლოგიური მოწყობილობით, შრომის მექანიზაციისა და ავტომატიზაციის საშუალებებით.

ბოლო ათი წლის მანძილზე ვაჭრობის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა განმტკიცდა. შეივსო თანამედროვე დიდი ობიექტებით: უნივერსალებით და სავაჭრო ცენტრებით. ამ ობიექტებში თავი მოიყარა თანამედროვე სავაჭრო-ტექნოლოგიურმა მოწყობილობამ და აუცილებელი გახდა სპეციალური ტექნიკური სამსახურის შექმნა ინჟინრების, ტექნიკოსების, ზეინკლების შემადგენლობით.

სასურსათო ვაჭრობაში მოსახლეობისათვის ყველაზე მოხერხებულ და ეკონომიკურად ეფექტიანი მაღაზიის ტიპად აღიარებულია უნივერსამები. მაგრამ მათი რაოდენობა ჯერჯერობით არასაკმარისია. 1984 წლის დასაწყისისათვის უნივერსამებისა და ანალოგიური ტიპის მაღაზიების რაოდენობამ ჩვენს ქვეყანაში შეადგინა 980 ერთეული. ამ საწარმოებზე მოდიოდა სასურსათო საქონელბრუნვის მთლიანი მოცულობის 6,5%. თუ გავითვალისწინებთ უნივერსამების ფართობის ზრდის ტემპს XI ხუთწლედში, მაშინ XII ხუთწლედშიც არ არის მოსალოდნელი პრინციპული ძვრები ამ მართულებით. ამიტომ უნივერსამების ქსელის განვითარებასთან ერთად საჭიროა 400მ² ზევით ფართობის სასურსათო მაღაზიების რეკონსტრუქცია უნივერსამის ტიპის მაღაზიად.

საბჭოთა ადამიანები სულ უფრო მაღალ მოთხოვნებს უყენებენ სავაჭრო ორგანიზაციებისა და საწარმოების მუშაობას, საბ-

ელდობრ საცალო ქსელში მოთხოვნის შესაბამისი საქონლის არსებობას, მომსახურების კულტურას. ამ მოთხოვნებს უკეთ უპასუხებს სპეციალიზებული სავაჭრო ქსელი. ამიტომ წინგამსწრები ტემპით იზრდება ასეთი ქსელი. მაგალითად, თუ 1984 წელს ყველა არასასურსათო მალაზიის სავაჭრო ფართობი გაიზარდა 2.9%-ით, უფრო მეტად — 3.1%-ით გაიზარდა სპეციალიზებულ ფართობი. სპეციალიზაციის ხაზით უნდა იქნეს დაცული შემდეგი პრინციპი: საქონელი, რომელზეც მოთხოვნა არ არის ხშირი და მისი ყიდვა მოითხოვს გულმოდგინედ შერჩევას, გაიყიდოს სპეციალიზებულ მალაზიებში (ასეთი მალაზიების რაოდენობა უნდა იყოს შესაძლებელი), სადაც იმუშავენ კვალიფიციური კადრები, რომელთაც შეუძლიათ ამომწურავი ინფორმაცია მიაწოდონ მყიდველს ნაწარმის სამომხმარებლო თვისებების შესახებ. მსხვილ სპეციალიზებულ მალაზიებში გაცილებით უკეთესი შესაძლებლობებია მოთხოვნის შესწავლა და საქონლის მიმწოდებლებზე აქტიური ზემოქმედებისათვის.

სახალხო მოხმარების საქონლის წარმოებისა და მომსახურების სფეროს განვითარების 1986 — 2000 წლების კომპლექსური პროგრამაში აღნიშნულია: „განვახორციელოთ საცალო ვაჭრობის საწარმოთა რაციონალური განლაგება და სპეციალიზაცია, გავაუმჯობესოთ მათი მუშაობის რეჟიმი, რათა იგი მაქსიმალურად იყოს მოსახერხებელი მოსახლეობისათვის. მეთორმეტე ხუთწლიის დამლევისათვის ტექნიკურად რთული კულტურულ-საყოფაცხოვრებო და სამეურნეო დანიშნულების საქონლის, ქსოვილების, ტანსაცმლისა და ფეხსაცმლის გაყიდვა მოვაგვაროთ უმთავრესად სპეციალიზებულ მალაზიებში, უნივერსალებსა და სავაჭრო ცენტრებში. გავაუმჯობესოთ ხე-ტყითა და საშენი მასალებით ვაჭრობის ორგანიზაცია.“

ავამაღლოთ მოსახლეობის მომსახურების კულტურა. განვაითაროთ და სრულყოთ თვითმომსახურება ტარა-მოწყობილობის ფართო გამოყენებით, ვაჭრობა წინასწარი შეკვეთებით, კატალოგებისა და ნიმუშების მიხედვით. გავაუმჯობესოთ გზავნილებით ვაჭრობა, სეზონური ბაზრობებისა და ბაზრების ორგანიზაცია“¹.

¹ გაზეთი „კომუნისტი“. 10 ოქტომბერი, 1985 წელი.

ვაჭრობის კონცენტრაციის, მაღაზიებში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის უკანასკნელი მიღწევების გამოყენების მიზნით დარგში მიმდინარეობს საპროექტო საქმის გაუმჯობესება, რაც მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს ვაჭრობის ახალი საწარმოების ტექნოლოგიურ და ტექნიკურ დონეს, მყიდველების კარგი მომსახურებისათვის მაქსიმალური პირობების შექმნას. პროექტებში გაითვალისწინება შრომის მეცნიერული ორგანიზაციის მოთხოვნები, ვაჭრობის მუშაკების შრომისა და ყოფა-ცხოვრების სათანადო პირობების შექმნის აუცილებლობა. ვაჭრობის საწარმოთა მეტი ნაწილის მშენებლობა ხორციელდება ტიპური. ხოლო დიდი ობიექტებისა — ინდივიდუალური პროექტებით. რიგ ახალ პროექტებში გათვალისწინებულია შრომის მექანიზაციის დონის აყვანა 85%-მდე.

სულ უფრო მეტად ამუშავებენ პროექტებს, რომლებშიც გათვალისწინებულია ვაჭრობისა და საზოგადოებრივი კვების საწარმოთა ერთად განლაგება, სავაჭრო ცენტრების შექმნა. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სასაწყობო მეურნეობის დაპროექტებასა და განვითარებას, რამდენადაც მათი მშენებლობა განაპირობებს მაღაზიების განთავისუფლებას ისეთი ფუნქციებისაგან, რომლებიც მათთვის არ არის დამახასიათებელი (სასაქონლო მარაგის შენახვა და მასთან დაკავშირებული სამუშაოები).

საცალო და საბითუმო ვაჭრობის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის სრულყოფა ხორციელდება ახალი მშენებლობის, მოქმედ საწარმოთა რეკონსტრუქციის, გაფართოებისა და მოდერნიზაციის გზით. ანალიზი გვიჩვენებს, რომ დარგში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მიღწევათა ყველაზე სრულად გამოყენებისათვის აუცილებელია სავაჭრო-სასაწყობო ქსელის განვითარების ტემპების საერთო გადიდებასთან ერთად უზრუნველყოფილ იქნეს. უპირველეს ყოვლისა, მშენებლობა ახალი ობიექტებისა და რეკონსტრუქცია მოქმედი საწარმოებისა მათი ტიპების მეცნიერულად დასაბუთებული ფორმების საფუძველზე.

საცალო ვაჭრობისათვის მაღაზიების ტიპების ნომენკლატურა დამუშავებულია ვაჭრობის ეკონომიკისა და მართვის სისტემების საკავშირო სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მიერ უკრაინის ვაჭრობისა და საზოგადოებრივი კვების სამეცნიერო-კვლევითი ინს-

ტიტუტისა და სავაჭრო-საყოფაცხოვრებო შენობათა ექსპერიმენტული დაპროექტების ცენტრალური სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის მონაწილეობით. აგი დამტკიცებულია სსრ კავშირის ვაჭრობის სამინისტროსა და სახსამოქალაქომშენის ერთობლივი ბრძანებით 1981 წლის 29 დეკემბერს, სავაჭრო მომსახურების ორგანიზაციაში მალაზიების ცალკეული ტიპების გათვალისწინებით. ნომენკლატურაში გამოყოფილია ძირითადი და დამატებითი ტიპების საწარმოები. მალაზიების ძირითადი ტიპები წარმოადგენს საწარმოთა კომპლექსს, რომელთა გამოყენების საფუძველზე პერსპექტივაში შეიქმნება სავაჭრო მომსახურების რაციონალური სისტემა. მალაზიების დამატებითი ტიპები წარმოადგენენ საწარმოებს, რომელთა დანიშნულებაა მალაზიების ძირითადი ტიპების ფუნქციების შეესება მათი არარსებობისა ან არასაკმარისი განვითარების დროს. აგრეთვე, ძირითადი ტიპების საწარმოთა საქმიანობის სფეროს გაღრმავება და გაფართოება.

უპირატესად უნდა განვითარდეს საბითუმო ვაჭრობის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა. გათვალისწინებულია საერთო-სასაქონლო საწყობების ფართობის და განმანაწილებელი მაცივრების მოცულობის შესაბამისად გაზრდა 2 და 2,7-ჯერ, არსებულ მაჩვენებლებთან შედარებით. ამასთან ძირითადი ყურადღება დაეთმობა დიდი მაღალმექანიზებული და ავტომატიზებული საწყობებისა და მაცივრების შექმნას მოქმედი ქსელის რეკონსტრუქციისა და ტექნიკური აღჭურვის ხარჯზე. გარდა ამისა აშენდება ახალი საბითუმო საწარმოები საქონლის შენახვის და ტრანსპორტირების პროგრესული ტექნოლოგიის დანერგვით, რაც უზრუნველყოფს სასაწყობო სათავსების მოცულობის ყველაზე ეფექტიან გამოყენებას. ამჟამად სასაწყობო მეურნეობას უკავია მხოლოდ 5,3 მლნ მ² (27,7%) ფართობი, დანარჩენი—13,7 მლნ. მ² (72,3%) მოდის საცალო ვაჭრობაზე. ამიტომ რიგ რესპუბლიკებში ახორციელებენ არსებული სასაწყობო ფონდის გადანაწილებას საწყობების საცალო ორგანიზაციებიდან საბითუმოზე გადაცემის გზით. ყაზახეთის, ესტონეთის, ტაჯიკეთის რესპუბლიკებში სასაწყობო ფართობის ხვედრითი წონა საბითუმო რგოლში შეადგენს 40-დან 60%-მდე, მა-

შინ როდესაც რსფსრ-ში არის 20,5%, აზერბაიჯანში — 21% და საქართველოში — 27,7% (საშუალო საკავშირო დონეზე).

ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს სასაქონლო მარაგის განლაგების ოპტიმიზაციის საკითხი საბითუმო და საცალო ვაჭრობას შორის. დღეისათვის მარაგის უდიდესი ნაწილი თავმოყრილია საცალო სავაჭრო ქსელში, რაც აქვეითებს სასაქონლო რესურსებით მანევრირების შესაძლებლობას. ამიტომ ზემოხსენებულ კომპლექსურ პროგრამაში დასახულია ამოცანა: „განვახორციელოთ საბითუმო ორგანიზაციების საქმიანობის ძირეული გაუმჯობესებისა და საცალო სავაჭრო ქსელის საქონლის შეუფერხებელი მომარაგებისათვის პასუხისმგებლობის, ქვეყნის რაიონებში მათი რაციონალური განლაგების ღონისძიებანი. უზრუნველყოთ სასაქონლო მარაგის უპირატესად საბითუმო ვაჭრობის სისტემაში კონცენტრაცია“¹.

სასაწყობო მეურნეობის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განვითარებისა და სრულყოფის პროგრესული მიმართულებანი ზუსტად არის ასახული საერთო-სასაქონლო საწყობების ტიპების, წომენკლატურაში, რომელიც დამტკიცებულია სსრ კავშირის ვაჭრობის სამინისტროს 1976 წლის 27 ოქტომბრის ბრძანებით. გათვალისწინებულია უპირატესად დიდი (2500-დან 50000 მ²-მდე სასაწყობო ფართობით) მაღალმექანიზებული და ავტომატიზებული საწარმოების მშენებლობა თანამედროვე პროექტების მიხედვით, რომლებიც უზრუნველყოფენ საქონლის მოძრაობისა და შენახვის პროგრესული ტექნოლოგიური სქემების დანერგვას, საწყობების ფართობისა და მოცულობის ეფექტიან გამოყენებას.

ვაჭრობის რაციონალიზაციის დიდი მასშტაბის პრობლემათა პრაქტიკული განხორციელება მოითხოვს ღონისძიებათა კომპლექსის ჩატარებას, რომელიც მოიცავს სამეცნიერო-კვლევით, საკონსტრუქტორო, საპროექტო სტადიებს, აგრეთვე აუცილებელი მოწყობილობისა და ტექნიკურ საშუალებათა ექსპერიმენტულ, საცდელ და სერიულ წარმოებას, დანერგვის ორგანიზაციულ, ეკონომიკურ, ფინანსურ და სამართლებრივ მექანიზმების შემუშავებას. ყველა ეს ღონისძიება უნდა დაამუშაოს და განახორციელოს

¹ გაზეთი „კომუნისტი“, 10 ოქტომბერი, 1985 წელი.

მრწველობის, ტრანსპორტისა და ვაჭრობის შესაბამისმა ორგანოებმა და საწარმოებმა (ორგანიზაციებმა).

ვაჭრობის რაციონალიზაციის კომპლექსური დარგთაშორისო პროგრამა ღონისძიებათა და დავალებათა ერთიანი სისტემაა, რომელშიც განსაზღვრულია მისი განხორციელების რესურსები, შემსრულებლები და ვადები. იგი მუშავდება ობიექტის მიხედვით ხუთწლიან პერიოდში (წლიურ კრილში) მოკავშირე რესპუბლიკის (რომელსაც არა აქვს საოლქო დაყოფა), ავტონომიური რესპუბლიკის, ოლქის (მხარის) და აუცილებლობის შემთხვევაში ცალკეული ქალაქების მასშტაბით. კომპლექსური რაციონალიზაციის მთავარი მიზანია მოსახლეობის სავაჭრო მომსახურების ღონის და დარგის ეფექტიანობის ამაღლება.

კომპლექსური დარგთაშორისო პროგრამების დამუშავება, როგორც წესი, ხორციელდება მოკავშირე და ავტონომიური რესპუბლიკების სახალხო დეპუტატების საბჭოების საოლქო, სამხარეო, საქალაქო აღმასკრმების უშუალო ხელმძღვანელობით.

პირველად სახელმწიფო ვაჭრობაში კომპლექსური რაციონალიზაციის გეგმა შემუშავდა X ხუთწლედში, ჩერნიგოვის ოლქში, რომელიც დამტკიცდა უკრაინის კომპარტიის ჩერნიგოვის საოლქო კომიტეტის ბიუროს, სახალხო დეპუტატების საოლქო საბჭოს აღმასკომის ერთობლივი დადგენილებით და უკრაინის სსრ ვაჭრობის სამინისტროს ბრძანებით. გეგმაში ძირითადი ყურადღება ჰქონდა დათმობილი ვაჭრობისა და საზოგადოებრივი კვების მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განვითარებას ახალი მშენებლობის, არსებული სავაჭრო ფართობების რაციონალური გამოყენების. საწარმოთა მოწყობილობით აღჭურვის, მისი განლაგების ოპტიმალური სქემის დანერგვის, შრომატევადი პროცესების მექანიზაციის ხარჯზე.

XI ხუთწლედში ვაჭრობის კომპლექსური რაციონალიზაცია ტარდებოდა ქვეყნის ყველა რეგიონში და მან დადებითი შედეგები მოიტანა.

რაციონალიზაციის ტერიტორიული პროგრამების შემუშავება წარმოებს მეთოდურ მითითებათა შესაბამისად, რომელიც დამტკიცებულია სსრ კავშირის ვაჭრობის სამინისტროსა და „ცენტროსოიუზის“ მიერ სსრ კავშირის სახელმწიფო საგეგმო კომიტეტთან და

მეცნიერებისა და ტექნიკის სახელმწიფო კომიტეტთან შეთანხმებით. ასეთი პროგრამები მუშავდება შემდეგი 5 ძირითადი მიმართულებით: საქონლის ტრანსპორტირების, შენახვისა და გაყიდვის მოწინავე ტექნოლოგიის დანერგვა ტარა-მოწყობილობის გამოყენებით; საცალო-სავაჭრო ქსელის ორგანიზაციის სრულყოფა; სასაწყობო მეურნეობის განვითარების ეფექტიანობის ამაღლება და მაღაზიების საქონელმომარაგების სრულყოფა; საზოგადოებრივი კვების სრულყოფა; მართვის ორგანიზაციის სრულყოფა ვაჭრობაში.

ვაჭრობის დარგში მართვის ყველა დონეზე, რგოლში, დიდი საწარმოთა გამოყოფით მუშავდება, აგრეთვე. ხელით შრომის გამოყენების შემცირების კომპლექსური პროგრამა 2000 წლამდე.

დარგში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრამების შედგენასა და შესრულებას უშუალოდ წარმართავს სსრ კავშირის ვაჭრობის სამინისტრო. იგი განსაზღვრავს მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მთავარ მიმართულებებს ვაჭრობაში, ახდენს მათი გეგმაზომიერი განხორციელების პრიორიტეტების რანჟირებას, აყენებს წინადადებებს ვაჭრობის შესაბამის პროგრამებში სახალხო მეურნეობის სხვა დარგების (კომპლექსების) მონაწილეობის მასშტაბებისა და ფორმების შესახებ. სამინისტროს საქმიანობას ამ ხაზით უშუალოდ ახორციელებენ ძირითადი ფუნქციური ქვედანაყოფები: მეცნიერებისა და ტექნიკის მთავარი სამმართველო, ვაჭრობის ორგანიზაციის სამმართველო, კაპიტალური მშენებლობისა და დაპროექტების სამმართველო და ცენტრალური აპარატის რიგი სხვა ქვედანაყოფები, რომლებიც მოწოდებული არიან უზრუნველყონ დარგში ერთიანი მეცნიერულ-ტექნიკური პოლიტიკის გატარება.

ვაჭრობაში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მიღწევათა დანერგვის პრინციპულ და დიდ პრობლემებზე გადაწყვეტილებები მიიღება სამინისტროს კოლეგიის მიერ ტექნიკურ-ეკონომიკურ საბჭოსა და მის სექციებზე მათი განხილვის შედეგების გათვალისწინებით, აგრეთვე, რესპუბლიკურ ორგანოთა შეხედულებების გათვალისწინებით.

სსრ კავშირის ვაჭრობის სამინისტრო ემყარება მეცნიერულ-კვლევით სამუშაოთა შედეგებს, რომლებსაც ასრულებენ როგორც

დარგობრივი სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტები, ისე სხვა სამინისტროებისა და უწყებების სამეცნიერო დაწესებულებები. მნიშვნელოვან უჯრედს მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის პროგრამების შედგენასა და შესრულებაში წარმოადგენენ საცდელ-საკონსტრუქტორო და საპროექტო ორგანიზაციები.

ვაჭრობაში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრამების განხორციელებაში მნიშვნელოვნად იზრდება მოკავშირე რესპუბლიკების ვაჭრობის სამინისტროების როლი. ადგილებზე ამ სამუშაოების შესრულებისათვის გააქტიურდა რიგი რესპუბლიკური სამინისტროების სტრუქტურული ქვედანაყოფების საქმიანობა, აგრეთვე, შეიქმნა შესაბამისი სპეციალური სამსახურებიც.

პირველად რესპუბლიკებს შორის 1978 წელს შეიქმნა ესტონეთის სსრ ვაჭრობის სამინისტროსთან საპროექტო-ტექნოლოგიური ინსტიტუტი, ხოლო 1980 წელს ანალოგიური ინსტიტუტი — უკრაინის სსრ ვაჭრობის სამინისტროსთან, რომელსაც აქვს საცდელი წარმოება მოწყობილობისა და მექანიზაციის საშუალებების ცალკეული სახეების დასამზადებლად. ბელორუსიის სსრ ვაჭრობის სამინისტროსთან 1983 წელს შრომატევადი პროცესების მექანიზაციის საპროექტო-საკონსტრუქტორო ტექნოლოგიური ბიუროს ბაზაზე შეიქმნა საპროექტო-ტექნოლოგიური ბიურო საცდელი წარმოებით. ანალოგიური ბიურო შეიქმნა ლიტვის სსრ ვაჭრობის სამინისტროსთან. რსფსრ-ში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მიღწევათა დანერგვის რესპუბლიკური ცენტრის ფუნქციები განაწილებულია ორ ორგანიზაციაზე, კერძოდ, ეს ფუნქციები დაკისრებული აქვს შრომის მეცნიერული ორგანიზაციისა და მართვის ცენტრს და ვაჭრობის სამინისტროს სავაჭრო ტექნიკის საპროექტო-ტექნოლოგიურ ბიუროს.

საქართველოს სსრ-ში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის ფუნქციების შესრულებისათვის 1971 წელს ვაჭრობის სამინისტროსთან შექმნილი შრომის მეცნიერული ორგანიზაციისა და სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის ცენტრალური ლაბორატორიის ბაზაზე ჩამოყალიბდა მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დანერგვისა და ვაჭრობის რაციონალიზაციის ცენტრი. ასეთი ცენტრები შეიქმნა სხვა რესპუბლიკებშიც.

ვაჭრობაში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დანერგვის ცენტრების ორგანიზაციული სტრუქტურა ცალკეულ რესპუბლიკებში განსხვავებულია.

ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დანერგვის ორგანიზაციების (ცენტრების, ბიუროების, ლაბორატორიების) სტრუქტურული აგების ძირითადი უპირატესობაა საპროექტო-ტექნოლოგიურ და საცდელ-საკონსტრუქტორო მუშაობის კონცენტრაცია, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის პროგრამების შემუშავებისა და განხორციელებისადმი კომპლექსური მიდგომის უზრუნველსაყოფად. მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დანერგვის ცენტრების არსებითი მიღწევაა, აგრეთვე, საცდელი წარმოების (უბნების) ორგანიზაცია, რომელიც უზრუნველყოფს საკონსტრუქტორო დამუშავებათა შედეგების ჩქარ და ეფექტიან შესრულებას. სამუშაოდ, ჩვენს რესპუბლიკაში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დანერგვისა და ვაჭრობის რაციონალიზაციის ცენტრის ფუნქციონირება ხორციელდება საპროექტო-ტექნოლოგიურ და საცდელ-საკონსტრუქტორო დამუშავებათა გარეშე (რომ არაფერი ვთქვათ საცდელ წარმოებაზე). რაც ძალიან უარყოფითად მოქმედებს მის საქმიანობაზე.

ვაჭრობაში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის დანერგვის გამოცდილება იძლევა საფუძველს მისი შემდგომი განვითარებისათვის XII ხუთწლედში. ამასთან თუ გავითვალისწინებთ შრომითი და სხვა რესურსების შეზღუდულობას დარგში. აუცილებელია მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის გავლენის სფეროს გაფართოება. ვაჭრობის მეცნიერულ-ტექნიკურ პროგრამაში საჭიროა რიგი ახალი საკვანძო პრობლემების შეტანა და გადაწყვეტა: საქონელმოდრაობის ერთიანი ტექნოლოგიური ჯაჭვის შექმნა სახალხო მოხმარების საქონლის ყველა ძირითადი ნომენკლატურისათვის ტარა-მოწყობილობასთან ერთად მიწოდების სხვა ტევადი სატრანსპორტო საშუალებების (კონტეინერების, ქვესადგამების და ა. შ.) გამოყენებით; სავაჭრო საწარმოებისათვის მანქანების, აგრეგატების, ნაკადური ხაზების და სხვა მოწყობილობის ერთიანი სისტემის დანერგვა და ამ საფუძველზე მექანიზაციის დონის ამაღლება და ხელით შრომის დანახარჯების შემცირება; მალაზიებისა და სა-

წყობებში ტექნოლოგიური პროცესების რეგლამენტაციის სისტემის სრულყოფა სავაჭრო პროცესების სამარშრუტო და ოპერაციული ტექნოლოგიის რუკების დანერგვის საფუძველზე.

გარდა ამისა, აუცილებელია უფრო ზუსტად დამუშავდეს საწყობებში საქონლის შენახვის ეფექტიანი ტექნოლოგიის დანერგვის, არსებული სასაწყობო ტევადობის უფრო სრულად გამოყენების, საქონლის გაყიდვის პროგრესული მეთოდებისა და ფორმების ეკონომიკური და სოციალური ეფექტიანობის ამაღლების საკითხები.

აღნიშნული დიდი მასშტაბის სამუშაოთა წარმატებით შესრულება მოითხოვს ვაჭრობის მუშაკების შემოქმედებითი აქტივობის ამაღლებას და მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის ჭეშოვან მომზადებას პროგრესული ტექნოლოგიური პროცესების დასანერგად. ისევ აქტუალურია საქონლის გასაყიდად მომზადების, უწინარეს ყოვლისა, მისი დაფასოების საკითხი. სსრ კავშირის სასურსათო პროგრამაში 1990 წლამდე პერიოდისათვის დასახულია ამოცანა უზრუნველყოფილ იქნეს საცალო ვაჭრობისათვის დაფასოებული საქონლის მიწოდება არანაკლებ 60—70%-ის ოდენობით. დღეს, როდესაც მრეწველობა ვერ უზრუნველყოფს ვაჭრობას ასეთი საქონლით, საჭიროა ცენტრალიზებული დაფასოების მოწყობა საბითუმო და საცალო ვაჭრობის საწარმოებსა და საწყობებში.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის პირობებში სასაწყობო მეურნეობა, როგორც მაკავშირებელი რგოლი მრეწველობასა და საცალო ვაჭრობას შორის, აუცილებელია გადაყვანილ იქნეს ინდუსტრიულ რელსებზე. ეს მოითხოვს კომპლექსურ მიდგომას საწყობების ქსელის განვითარების, მოწინავე ტექნოლოგიური პროცესების დანერგვის. სასაწყობო სამუშაოთა მექანიზაციის, შრომის ორგანიზაციის სრულყოფის ურთიერთდამაკავშირებელი ამოცანების გადაწყვეტაში. დაბალია დატვირთვა-გადმოტვირთვის სამუშაოთა მექანიზაციის დონე. ეს მაჩვენებელი სსრ კავშირის ვაჭრობის სამინისტროს სისტემაში შეადგენდა 1985 წელს მხოლოდ 15 — 17%-ს. ცალკეული საწარმოების საპროექტო მაჩვენებლები ხასიათდება შემდეგი მონაცემებით: უნივერსალებში (ტარა-მოწყობილობით) — 70 — 80%, მაცივრებში — 70 — 75%. საერ-

თო-სასაქონლო საწყობებში — 50 — 60%¹. ასეთი დიდი სხვაობა გამოწვეულია იმით, რომ სავაჭრო ტექნოლოგიური და ამწე-სატრანსპორტო მოწყობილობა სრულიად არასაკმარისია. გამოკვლევებით დადგინდა, რომ 350 არასასურსათო საქონლის საწყობებში სიმაღლე (4,5 მეტრზე მეტი) გამოიყენება მხოლოდ 50%-ით, უმთავრესად ამწე-სატრანსპორტო მოწყობილობის უქონლობის გამო. როგორც ჩანს, აღნიშნული ბაზების სრული აღჭურვა მათ სასარგებლო მოცულობას გაზრდიდა თითქმის 2-ჯერ. ეს კი 800 ათასი მ² ფართობის საერთო-სასაქონლო საწყობების ექსპლუატაციაში დამატებითი შეყვანის ტოლია, რომლის მშენებლობაზე საჭიროა კაპიტალური დაბანდება 236 მლნ. მან. ოდენობით.

XII ხუთწლედში სავაჭრო-ტექნოლოგიური მოწყობილობის გამოშვება გაიზრდება 1,5-ჯერ, ნაცელად 1,16-ისა წინა ხუთწლედში. გარდა ამისა საწყობებში შრომის მექანიზაციის განმსაზღვრელ პირობას შეადგენს ნაკადური ტექნოლოგიის დანერგვა და ტვირთნაკადების რიტმულობის მიღწევა მაღალმწარმოებლური მექანიზმების მაქსიმალურად დატვირთვის უზრუნველსაყოფად. ამ ამოცანის გადაჭრას ხელს უწყობს ისეთი ცნობილი სისტემების ფართოდ დანერგვა, როგორიცაა „რიტმი“ და „ქსორტი“.

¹ Журн. «Коммерческий вестник», 1986, № 10, с. 4.

დასკვნა

ვაჭრობაში მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის, თვით ვაჭრობის არსი და მასთან დაკავშირებული რიგი კატეგორიები (მოთხოვნა-მიწოდება, ბაზარი) ბოლო დრომდე ეკონომიკურ ლიტერატურაში დისკუსიის ობიექტს შეადგენს. ასეთი მდგომარეობა გამოწვეულია იმით, რომ ჭეროვანი ყურადღება არ ექცევა თეორიულ და მეთოდოლოგიური ხასიათის პრობლემებზე მუშაობას შესაბამის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტებში, უმაღლეს სასწავლებლებში. მათი თემატიკა უმთავრესად შემოიფარგლება პრაქტიკული ხასიათის საკითხებით. ამასთან აუცილებელია ფუნდამენტურ და პერსპექტიულ გამოკვლევათა გაფართოება. სწორი მეცნიერულ-ტექნიკური რეკომენდაციების შემუშავება უნდა ემყარებოდეს ღრმა გამოკვლევებს და უნდა წარმოადგენდეს საფუძველს მორს გამიზნული სამოქმედო პროგრამისათვის. ფრიად აქტუალურია მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მართვის, კერძოდ სამეცნიერო-კვლევითი დამუშავებისა და მისი შედეგების დანერგვის სტიმულირების სრულყოფილი მექანიზმის შექმნა.

XII ხუთწლედსა და შემდგომ პერიოდში უნდა მოხდეს გარდატეხა მეცნიერულ გამოკვლევათა ორგანიზაციაში, დარგის მეცნიერული პოტენციალის ეფექტიან გამოყენებაში იმის გათვალისწინებით, რომ წარმატებით გადაწყდეს ვაჭრობის ყველა მომწიფებული პრობლემა: სამეურნეო მექანიზმის სრულყოფა, კომერციული მუშაობის დონის ამაღლება, საქონელმოძრაობის რაციონალიზაცია, დარგის ტექნიკური აღჭურვილობის ამაღლება, ხელით შრომის მაქსიმალური შემცირება, შრომითი რესურსების გამოთავისუფლება.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი განსაკუთრებულ მოთხოვნებს უყენებს დარგის პრობლემებზე მომუშავე კადრებს. ამიტომ აუცილებელია კადრების მომზადებისა და გადამზადების სათანადო

სისტემის ჩამოყალიბება. ამასთან მომწიფდა ვაჭრობის დარგის სპეციალისტებისა და პროფესიების ჩამონათვალის გადასინჯვის აუცილებლობის საკითხიც. ვაჭრობას სჭირდება მაღალი კვალიფიკაციის მართვის ორგანიზაციის, მოთხოვნის შესწავლის ეკონომისტები, ინჟინერ-ორგანიზატორები, ინჟინერ-მექანიკოსები, ე. ი. სპეციალისტები, რომელთაც შესწევთ უნარი განახორციელონ დარგის ინტენსიფიკაცია, მისი შემდგომი გადაყვანა ინდუსტრიულ საფუძველზე და, რაც მთავარია, დარგის მართვა მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მიღწევების ფართო გამოყენების პირობებში.

ერთ-ერთ აქტუალურ ამოცანად რჩება შრომითი რესურსების გამოყენება მეცნიერებისა და ტექნიკის მიღწევათა დანერგვის საფუძველზე. ამის აუცილებლობა ნაქარნახევია იმით, რომ ვაჭრობაში მუშაკთა მნიშვნელოვანი ნაწილი გამოიყენება არარაციონალურად. დატვირთვა-გადმოტვირთვის, დაფასების, შეფუთვის, კომპლექტაციის სამუშაოებზე მუშაკთა რიცხვი იზრდება უფრო ჩქარი ტემპებით, ვიდრე დარგში დასაქმებულ მუშაკთა საერთო რიცხოვნობა. ამიტომ დასახელებული უბნების სამუშაოთა მექანიზაცია არსებითი რეზერვია შრომითი რესურსების რაციონალური გამოყენებისა და შრომის ეფექტიანობის ასამაღლებლად.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მიზანი ვაჭრობაში, როგორც სხვა დარგებში, სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლებაა. იგი, უპირველეს ყოვლისა, არსებით გავლენას ახდენს დარგის მუშაკთა შრომის შინაარსსა და ხასიათზე. შრომას თანდათანობით ჩამოსცილდება ყველა ის კომპონენტი, რაც მას მძიმე ტვირთად, მონოტონურად ხდიდა და როგორც დიდი უტოპისტი შ. ფურიე ამბობდა, საწარმოო შრომა იქცევა გართობად: დგება პერიოდი, როდესაც შრომა გახდება „პირველი სასიცოცხლო მოთხოვნილება“ (კ. მარქსი). „შრომა ტვირთიდან გადაიქცევა სიამოვნებად“ (ფ. ენგელსი).

ამჟამად ბევრ მაღაზიაში გამყიდველი გახდა კონსულტანტი. სავაჭრო-ტექნოლოგიური პროცესის ორგანიზატორი. ტარა-მოწყობილობის სათანადო დანერგვის შედეგად ბევრ საწარმოში გამოირიცხა მტვირთავის პროფესია. ახალი ტექნოლოგია ვაჭრობაში თვითმომსახურებასთან შეხამებაში მნიშვნელოვნად ამაღლებს ვა-

კრობის მუშაის¹ პრესტიჟს, განსაკუთრებით ახალგაზრდებს შორის. მისი დანერგვით იოლი და საინტერესო გახდა მუშაობა, შემცირდა დანაკარგები, გაიზარდა მატერიალური დაინტერესება.

სამამულო და საზღვარგარეთული პრაქტიკა ადასტურებს, რომ დაფასოებული საქონლით ვაჭრობა მოსახლეობისა და მომსახურე პერსონალისათვის მოხერხებულა და ამავე დროს იგი იძლევა დიდ სოციალურ და ეკონომიკურ ეფექტს. დაფასოებული საქონლის ხვედრითი წონის თითოეული პროცენტით ამალება საერთო გაყიდვაში — ეს არის მყიდველთა დროის 1.5 — 2 მილიარდი კაცსათვის ეკონომია ერთ წელზე გაანგარიშებით. დაფასოებული კვების პროდუქტების თვითმომსახურების მაღაზიებში გაყიდვის დროს ჩვეულებრივი ტიპის საცალო საწარმოსთან შედარებით მცირდება მყიდველთა დროის დანაკარგები საქონლის შეძენაზე 30 — 40%-ით, ხოლო ვაჭრობის მუშაყების შრომის ნაყოფიერება — 15 — 20%-ით. გარდა ამისა მნიშვნელოვნად უკეთ გამოიყენება ვაჭრობის ფონდები, აგრეთვე, სასურსათო საქონლის რესურსები და შესაფუთი მასალები².

თანამედროვე პირობებში, როდესაც პარტიამ დასახა ყოველმხრივი ინტენსიფიკაციის კურსი მეცნიერულ-ტექნიკური რევოლუციის შესაძლებლობათა საფუძველზე, განსაკუთრებით აქტუალურია ვ. ი. ლენინის სიტყვები: „იმისათვის, რომ კომუნიზმი ვაშენოთ, უნდა გვქონდეს ტექნიკაც და მეცნიერებაც და ავამოქმედოთ ის“³. ვაჭრობის დარგისათვის ეს მოთხოვნა ნიშნავს მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მკვეთრად დაჩქარებას, დარგის მეცნიერი და პრაქტიკოსი მუშაყების ძალების მაქსიმალურ მოზილვა-ზაციას მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარების მაგისტრალურ მიმართულებებზე, რათა მეცნიერულ-ტექნიკური მიღწევები შეესაბამებოდეს საუკეთესო მსოფლიო დონეს. მხოლოდ ამ გზით უნდა წავიდეს მეცნიერებისა და ტექნიკის განვითარება ვაჭრობაში, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს მოსახლეობის მომსახურების მაღალი დონე.

¹ ცნების — „წარმოების მუშაი“ შინაარსი სცილდება ცნება „სამუშაო ძალის“ შინაარსს.

² Журн. «Советская торговля», 1986, № 1, с. 11.

³ ვ. ი. ლენინი, თხზ., ტ. 30, გვ. 555.

ლიტერატურა

1. ვ. ი. ლენინი, აგრარული საკითხი და „მარქსის კრიტიკოსები“, თხზ., ტ. 5.
2. საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის პროგრამა. ახალი რედაქცია. თბილისი, „საბჭოთა საქართველო“, 1986.
3. სახალხო მოხმარების საქონლის წარმოებისა და მომსახურების სფეროს განვითარების 1986 — 2000 წლების კომპლექსური პროგრამა, გაზეთი „კომუნისტი“, 10 ოქტომბერი, 1985 წელი.
4. მ. ს. გორბაჩოვი, სკკ ცენტრალური კომიტეტის პოლიტიკური მოხსენება საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XXVII ყრილობას 1986 წლის 25 თებერვალს. თბილისი, „საბჭოთა საქართველო“, 1986.
5. ბ. ი. რიჟკოვი, სსრ კავშირის ეკონომიკური და სოციალური განვითარების 1986—1990 წლებისა და 2000 წლამდე პერიოდის ძირითად მიმართულებათა შესახებ. მოხსენება სკკ XXVII ყრილობას 1986 წლის 3 მარტს. თბილისი, „საბჭოთა საქართველო“, 1986.
6. გ. მაღალაშვილი, თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი, თბილისი, „საბჭოთა საქართველო“, 1971.
7. В. Ключников. НТП: Курсом ускорения, журн. «Советская торговля», 1986, № 1.
8. Г. Марчук. Научно-технический прогресс — основа интенсификации общественного производства, журн. «Коммунист», 1984, № 4.
9. А. М. Сапожников, Т. К. Доброзракова, Л. Н. Лимачев. Опыт реализации программ научно-технического прогресса в торговле, М., ЦНИИНТЭИторговли, 1984, вып. 6.
10. Н. А. Сташенков. Программа комплексной рационализации: цели и задачи, журн. «Советская торговля», 1982, № 8.
11. Ф. Д. Фесенко. Управление научно-техническим прогрессом в торговле, журн. «Советская торговля», 1981, № 1.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

შ ე ს ა ვ ა ლ ი	3
პ ი რ ვ ე ლ ი თ ა ვ ი. ე ა ქ რ ო ბ ა შ ი მ ე ც ნ ი ე რ უ ლ - ტ ე ქ ნ ი ე უ რ ი პ რ ო გ რ ე ს ი ს ა რ - ს ი ს თ ა ო ბ ა ზ ე	5
მ ე ო რ ე თ ა ვ ი. ე ა ქ რ ო ბ ი ს თ ე ო რ ი ი ს ზ ო გ ი ე რ თ ი ს ა კ ი თ ხ ი .	11
მ ე ს ა მ ე თ ა ვ ი. მ ე ც ნ ი ე რ უ ლ - ტ ე ქ ნ ი ე უ რ ი პ რ ო გ რ ე ს ი ს ¹ ძ ი რ ი თ ა დ ი მ ი მ ა რ - თ უ ლ ე ბ ა ნ ი ე ა ქ რ ო ბ ა შ ი	38
დ ა ს კ ე ნ ა	67
ლ ი ტ ე რ ა ტ უ რ ა	70

Шубладзе Георгий Шалвович

НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКИЙ ПРОГРЕСС В ТОРГОВЛЕ

(на грузинском языке)

Издательство Тбилисского университета

Тбилиси 1987

გამომცემლობის რედაქტორი ლ. გამცემლიძე

სამხატვრო რედაქტორი ი. ჩიქვინიძე

ტექნიკური რედაქტორი თ. ფირცხელანი

კორექტორი ი. ვახტანგიშვილი

გადაეცა წარმოებას 21.11.86. ხელმოწერილია დასაბეჭდად 13.07.87.

უე 09666. საბეჭდი ქაღალდი № 60×84¹/₁₆. პირობითი ნაბეჭდი

თაბახი 4,5. სააღრ.-საგამომც. თაბახი 3,44.

ტირაჟი 1100

შეკვეთის № 1604

ფასი 50 კპ.

**თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა,
თბილისი, 380028, ი. ჭავჭავაძის პროსპექტი, 14.**

**Издательство Тбилисского университета,
Тбилиси, 380028, пр. И. Чавчавадзе, 14.**

**თბილისის უნივერსიტეტის სტამბა,
თბილისი, 380028, ი. ჭავჭავაძის პროსპექტი, 1,
Типография Тбилисского университета,
Тбилиси, 380028, пр. И. Чавчавадзе, 1.**